

89

શ્રીકૃષ્ણ

ભક્તિ ચંદ્રિકા

Part no. 239

ક્રમ -

બાઈશંકર દેવાદત્ત પંડ્યા

ગીતાપદ સરને સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ

મદ્રાસ (જીએ પેડા)

૯૨૧૦૮-

શુદ્ધિપત્રક

પાનું	લીટી	અસુદ્ધ	શુદ્ધ
૭	૫	અભ્યુસ્તેલ	૦
૭	૭	ફરનાડીઝ	ફરનાડીઝ
૮	૧૨	લખતે	વખતે
૯	૧૧	પ્રભાસપાટન	પ્રભાસપાટણ
૧૨	૧૬	ભણું	ભણું
૧૩	૧૩	બકત	મકત
૧૬	૯	•	તે
૧૮	૧૭	ગાયોના	ગાયોના
૧૮	૨૦	મુખમના	મુખમના
૨૨	૭	ફલભર	ફલગર
૨૨	૧૦	સાકગર	સાકગર
૨૫	૬	મંદીરમાં	મંદીરમાં
૨૫	૭	જોવાના	જોવાના
૨૫	૯	ધારણ	ધારણ
૨૫	૧૦	આયોદ્ધો	આયુદ્ધો
૨૬	૯	હરિસુર	હરિસુર
૨૬	૧૦	ચયન	નયન
૨૯	૧	છપનભોગ	છપનભોગ
૨૯	૧૭	હજારા	હજારામ
૩૨	૧૫	અંબાડીમાં	અંબાડીમાં
૩૭	૨૨	કુંવરબાઇ	કુંવરબાઇ
૩૯	૯	સ્તુતી	સ્તુતી
૪૧	૩	દારિદ્ર્ય	દારિદ્ર્ય
૪૧	૫	અન્યથા	અન્યથા
૪૬	૪	પુદ્ગલ	પુદ્ગલ
૪૭	૧૪	અદૃશ્ય	અદૃશ્ય

॥ श्री कृष्ण शरणं मम ॥

श्री कृष्ण भक्ति चंद्रिका

परम भक्त भोडाबा विजयसींह आभ्यान सहित

कर्त्ता:-

भाधशंकर रेवाहत्त पंडया

रीठायाई सरवै मुपरीन्देन्दे

उमरेठ (छत्ते भेडा)

छपावी प्रसिद्ध करनार:-

अंभादादा भाडेथिर हवे

उमरेठ

संवत् १८८१

सन १८२५

अभूत्य

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ

પ્રથમ આવૃત્તિ પ્રત ૫૦૦

સર્વ હક કર્તાએ પોતાને સ્વાધિન રાખ્યા છે.

ઉમરેટ.

સરસ્વતી પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં રતીલાલ બાળકૃષ્ણ ત્રીવેદીએ છાપ્યું.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૧૦૮ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ લઝિલ મંદિર

વિષય ૫૨૨:૪૪૬૬

श्री कृष्ण वासुदेव नारायण ह्री गोविंद
पुरुषोत्तम द्वारकेश परब्रह्म परमात्मा डाकुरेश
श्री रणछोड ॥

અર્પણ પત્રિકા

પરમ પુજ્ય બ્રહ્મનિષ્ઠ મહાત્માશ્રી હરીદાસજી
મહારાજ

મુ. ડાકેર.

આપશ્રી રણછોડજી મહારાજની સેવા પુંજ અને પરમ
પ્રેમ લક્ષણા લક્ષિત સદાકાળ કરી પો. પરબ્રહ્મરૂપ
થયેલા છો અને અનેક જીવોને તનો બોધ
આપી તેઓના ઉદ્ધાર માટે ઘણા પ્રયાસો
ચલાવી રહ્યા છો તેથી આ પરમ ભક્ત
બોડાણા વિજયસીંહના આખ્યાન
વગેરેનું લઘુ પુસ્તક મારી અલ્પ
બુદ્ધિથી રચાયેલું તે આપશ્રીને
અર્પણ કરું છું તે સ્વીકારી
ઉપકૃત કરશે.

અંવત ૧૯૮૧ ના પોષ વદ ૪ ને વાર બુધ તા.

૧૪-૧-૧૯૨૫ સાલીવાહન શાકે ૧૮૪૬

મુ.
ઉમરેડ.

}

લી. સેવક
ભાઈશંકર રેવાદત્ત પંડ્યાના
જય શ્રી કૃષ્ણ વાંચશો.

પ્રસ્તાવના

--૭--

શ્રી રણછોડરાયજી મહારાજે ભક્ત બોડાણા વિજયસિંહ ઉપર મોટી કૃપા કરી, એવી રીતે અનેક ભક્તોની પ્રેમભક્તિથી તેમના અનેક મનોરથો પુરી તેઓપર આવેલા સંકટો દૂર કરેલાં છે. —એવી રીતે કે—અમાર ભક્ત રોહીદાસની પાત્રી લીધી, સેના માટે નાપીકનું કામ કર્યું, પ્રહ્લાદનું પાત્રન કરવા સ્તંભમાંથી પ્રગટ થયા, સુધન્વા માટે તેલની તપેલી કઢા ઠંડી કરી, પંચાલી દ્રોપદીની દુષ્ટ કૌરવોની સભામાં ચીર પૂરી લાજ રાખી, મીરાંબાઈને મારવા રાણાએ મોકલેલું ઝેર અમૃત કીધું. મહેતા નરસઈને હાર આપવા વિગેરેનાં અનેક સંકટો દૂર કર્યા એ પ્રમાણે અનેક ભક્તોનાં સંકટો દૂર થયેલા તેજ પ્રમાણે હું અલ્પ આત્મા અભણ, નિર્ધન ને નિરાધાર ઉપર શ્રીરણછોડરાયજી મહારાજે કૃપા કરી એમ હું માનું છું તે એવી રીતે કે—

મૂકં કરોતિ ઘાચાલં પંગૂલંઘયતે ગિરિમ્ ।

યત્કૃપા તમહં વંદે પરમાનંદ માધવમ્ ॥

એટલે ભગવાનશ્રીની કૃપાથી મૂંગો માણસ બોલતો થાય, પાંગળો માણસ હુંગર ઉલંઘન કરે તે પ્રમાણે હું કચ્છે ઉમરેડનો રણીશ અને મારા પિતા પંડ્યા રેવાદત્ત તથા માતૃશ્રી જોકાર મા ઉમરેડમા પોતાનો વ્યાજુકો ધંધો કરી નિર્વાહ કરતાં હોવાથી સ્થિતિ મધ્યમ હતી પરંતુ ડોકારમાં મારી માતૃશ્રીના મામા દવે શ્રીકૃષ્ણ જોકૃષ્ણ સરાશી વિગેરે ધંધાથી સારી સ્થિતિમાં હોવાને લીધે તેમણે મારા

માતૃશ્રી વિગેરેને તેમને ઘેર રાખેલા હતાં તેથી મારો જન્મ ડાકોરમાં
 મંચત ૧૯૦૧ ના વૈશાખ સુદ ૪ તા. ૧૦-૫-૧૮૪૫ ને દિવસે થયેલો.
 તે પછી મારા ગામ ઉમરેહમાં વરસ ૧૩ સુધી રહ્યાથી મારા પિતાએ
 મને જનોઇ દેઇ પરણાવી સાધારણ વિદ્યાભ્યાસ કરાવ્યો હતો એ અર-
 સામાં મારી માતા મામાએ ગુજરતી વખતે નેમના બાણેજ (મારા મામા)
 ને વારસ કરી રાખેલા તે ગુજરવાથી તેમની કિતર ક્રિયા કરવા સદર
 શ્રીકૃષ્ણની વિધવા બાઇ નવીએ મને બોલાવી તેમની સંવળી મીલકત
 બક્ષિસ લખી આપવાથી ડાકોરમાં વરસ ૫ રહેવું થયેલું તે દરમ્યાન
 મારો વિદ્યાભ્યાસ અંધ પડ્યો તથા તેમનો ધંધો રોજગાર મને
 અનુકુળ આવ્યો નહિ. તેથી નોકરીની તળવીજ કરતા શ્રીરણુછાડ-
 રાયજી મહારાજની કૃપાથી સરકારી સરવે ખાતામાં દિવસ ૮ કામ
 શીખવાથી દર માસે રૂપિયા ૧૦) ના પગારથી હોરસા વાર કારકુનની
 નોકરી તા. ૧૫ મે સને ૧૮૬૩ ના રોજ મહુધા તાલુકામાં મળવાથી
 ત્યાં જવું થયેલું તે પછીથી ડાકોરની મિલકત બાઇ નવીના માગવાથી
 તેમને પાછી આપી સરવે ખાતામાં ધણે ઠેકાણે જુદાજુદા અમલદારોના
 તાબામાં વરસ ૧૦ નોકરી કરી તેની અંદર સંવળા કામની સારી માકિતી
 મળવાથી રેવન્યુ ખાતે માગણી થવાથી વલસાડ ખાતે વરસ ૩ નોકરી
 કરી તે દરમ્યાન ત્યાંના કામથી ડિપરીઓ સંતોષ પામવાને લીધે
 વાંસદા સ્ટેટમાં બ્રિટીશ એડમીનીસ્ટ્રેશન થવાથી ત્યાં સરકારની
 મંજૂરીથી સને ૧૮૭૬ માં જવું થયું ત્યાં સરવે ખાતાના ડિપરી
 તરીકે આખા રાજ્યનું સરવે સેટમેન્ટ વિગેરે કરેલું કામ વધારે
 સંતોષકારક પુરું થવાથી રાજપીપળા સ્ટેટમાં સરકારે સરવે સુપરીન્ટે-
 ન્ડેન્ટના હોદ્દાથી રૂપિયા ૧૫૦) ના પગારે મોકલવાથી સને ૧૮૮૪

માં જવું થયેલું ત્યાં મોટું રાજ્ય ધણી તરેહની ખટપટો વાળું હોવા છતાં તેના અંદર સરવે કલાસીફિકેશન, સેટલમેન્ટ અને બીજાં રાજ્ય પ્રકરણી કામો કરવાને દેશી બાપામાં જોઈએ તેવા રૂલ અને નિયમ નહિ હોવાથી થતી ભુલો વિગેરેની મુશ્કેલી દૂર થવા તે વખતના એડમીનીસ્ટ્રેટર કર્નલ ઇ. ડબ્લ્યુ રોલ વી. રટેસ. એ. શીવન. ડબ્લ્યુ. પી. કેનેડી એફ. ડબ્લ્યુ. સ્તેલ માર્લેય ત્યાં ગુજરાત રેવન્યુ સરવેના સુપ્રાન્ટેન્ડેન્ટ ટી. આર. ફરનાડીઝ સાહેબ. એઓની ખાસ બલામણુથી એ કામના મારા લાંબી મુદતનાં અનુભવ પ્રમાણે બ્રિટીશ રાજ્યના ધોરણે સવળા રાજ્યોમાં એક સરખી રીતે માફક આવે તેવી સાર્વજનિક ઉપયોગ થાય તેવી રૂલો, નીયમો અને એ કામ સહેલાઈથી થાય તેવાં ફારમો વિગેરેનું રચવામાં આવેલું સરવે મેન્યુઅલ નામનું પુસ્તક છપાવી પ્રસિદ્ધ કરતાં તે સરકારથી મંજૂર થવાથી તે મુજબના થયેલાં કામો પ્રમાણીકપણે વધારે કાળજી પૂર્વક કરેલાં, તેમાં દેશી તેમજ યુરોપીયન અમલદારો તથા રૈયત વધારે ગજી થઈ અંપૂર્ણ સંતોષ પામવાથી તે વખતે રૂ. ૩૫૦) પગાર મળતો હતો તે ઉપરાંત સરકારી નોકરીનું રૂ. ૧૦૦) પેન્શન અપાવું અને ત્યાંનું કામ પુરું થવાથી જમનગરના રાજ્યમાં સદરહુ કામ માટે માગણી થવાથી સને ૧૮૯૭ માં રૂ. ૪૦૦) ના પગારથી જવું થયેલું ત્યાં ઉપર મુજબ કામ કરી નિવૃત્તી લેવા ચાહતા તે દરમિયાન રાજ્યીયના સ્ટેટના ધણા આગ્રહથી સને ૧૯૦૮ માં ત્યાં જવું થયેલું ત્યાં સને ૧૯૨૩ સુધીમાં ઓરીજનલ રીવીઝન સરવે ઇન્કવાયરી તથા સરહદનું વેરીફિકેશન અને બીજાં રાજ્યપ્રકરણી ધણાં કામો કરવામાં આવ્યાં તેની અંદર પગાર રૂ. ૪૫૦) તથા પેન્શન રૂ. ૧૦૦) સરકારી મળવું હેતું, પરંતુ મારી ખાનગી રિથિન ધણીજ

ફેરફાર થઈ તેમ ઉમ્મર વરસ ૭૯ ની થઈ તેથી નોકરીથી છૂટા થવા માગણી કરતાં રાજપીપળાના મહારાજ સાહેબે રૂ. ૧૦૦) નું પેન્સન શેટ તરફથી કરી આપી તા. ૩-૧૧-૨૪ થી છૂટા કરવાથી મારા વતન ઉમરેડમાં રહી રૂ. ૨૦૦) ના મળતા પેન્શનમાં નિર્વાહ ચલાવું છું.

ઉપર મુજબ વરસ ૬૦ નોકરી કરેલી તેના અંદર મોટા યુરોપીયન રેવન્યુ કમીશ્નર, કલેક્ટર, સરવે કમીશ્નર, સર્વે સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ એજન્ટ દુધી ગવર્નર, પોલીટીકલ એજન્ટો, એડમીનીસ્ટ્રેટરો, દિવાનો, અને ફેશી રાજા મહારાજ, વિગેરે અમલદારોના તાબામાં રાજ્ય અને રેવન્યું જેમાં હીત રહેલું એવા મોટા જેખમ ભરેલા જમીન બાબત ગામેની તથા ખેતરોની હદો દરાવી તેનું માપ કરી, કલાસીશીફેશન અને એસેસમેન્ટ મહેસુલ દરાવવા વિગેરેનું કામ કરવામાં આવેલું તેમાં સર્વે સુપરીન્ટેન્ડેન્ટની જગોએ નીમનોક થતી લખતે ગુજરાત રેવન્યુ-સર્વેના સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ સાહેબે વાંધો લીધો કે એ જગો કાયદા મુજબ જલ્લા કલેક્ટરની બગેબરીની જેખમવાળી હોવાથી તે કામ દેશી માણસ કરવું ને લાયક નથી માટે યુરોપીયન અમલદાર નીમવો જોઈએ. એ ચાલંતી તકરાર બાબત નામદાર મુંબઈ સગકારે સરવે કમીશ્નર વિગેરેની કમેટી નામેલી તેની અંદર મને એ કામને માટે લાયક ગણી રીપોર્ટ કરવાથી સરકારથી મારી નેમનોક થઈ હતી તથા જામનગર જેવા મોટાં રાજ્યમાં બીજા મોટા પગારના અમલદારોના વાંધા છતાં કેટલોએક વખત એ રાજ્યના દિવાનનું કામ સરકારથી સોંપવામાં આવ્યાથી એકટીંગ દિવાન તરીકે કરવામાં આવેલું તથા એકથી વધારે વખત સરકારી કામ પ્રસંગે નામદાર મુંબઈના ગવર્નરસાહેબની મુલાકાતનો લાભ મળેલો. આસંધળું મહત્વનું કામ કરવામાં કેટલાએક અટપટીઆ

સ્વાથીં લોકોની વિરહતાને લીધે ઘણી તરેહની મુસીબતો આવેલી તે દુર થઇ સધળું કામ સંતોષકારક થવાથી ઘણી વખત સરકારથી સારી શાખાથી અને સરદારીકોટા મળેલાં છે તથા રાજ્યમાંથી ખરી રીતે પગાર પેન્શનના મળી હજારો રૂપિયા મળેલા તેમાંથી રીતસર આખા કુટુંબના નિર્વાહનો ખર્ચ જતાં બચેલી રકમમાંથી વડીલોપાછાંત મીલકત નહિ હોવાથી જરૂર મુજબ ઘરો, ખેતરો ખરીદી માતા પીતાના ઉત્તરફીયા વિગેરે તથા છોકરાઓને જનોડ દઇ પરણાવવા તથા દીકરીઓને કુળવાનને ત્યાં પહેરામણી આપી જનો કરી પરણાવેલી તથા બન્ને સ્ત્રીઓ વિગેરે ગુજરેલાંની ઉત્તર ક્રિયાના ખર્ચ તથા પૂર્વે ગોકુળ, મથુરા, વૃદાવન, પ્રયાગ, ગયાળ, જગન્નાથ, શ્રીનાથજી વિગેરે તથા પશ્ચિમે દ્વારકાં, પ્રભાસપાટન વિગેરે તથા દક્ષિણે નાશિક, ત્રંબક, પંદરપૂર, બાલાજી, શ્રીરંગજી, શીવકાર્થી, વિષ્ણુકાર્થી, શેતખંધુરામેશ્વર વિગેરેની કુટુંબ સહિત મકાયાત્રાઓ કરવામાં આવેલી તથા શ્રીરણુછોડજી મહારાજને ચાલતો દરરોજનો સખડી ભોગ ચોખા શેર ૨, દાળ શેર ૦૧, ઘી શેર ૦૧, એ રીતનો બઠજી મહારાજ તરફથી ચલાવવામાં આવતો હતો તે તેના ખર્ચની રકમ કાંઇ કારણસર નહિ મળવાથી તે ભોગ બંધ કરવા ફરેલું. તે જરૂરી કરાવી તેના જથ્થુ નિભાવ સાંડે ડાકોરમાં શ્રી ગોપાળ લાલજી મહારાજની પેઢીમાં સંવત ૧૯૬૭ ના જેઠ વદી ૮ ના રોજ રૂ. ૩૬૦૦) જમા કરાવી તેના વ્યાજમાંથી કરવા ફરેલું તે હાલ સુધી જરૂરી છે. તથા ભરતખંડના બાળખેડાવાળ બ્રાહ્મણ જ્ઞાતિની કેનફરેન્સ (સભા) ડાકોરમાં સંવત ૧૯૬૮ ની સાલમાં ભરાયેલી તેના પ્રમુખ તરીકે નીમાવાથી જ્ઞાતિમાં સુવારા થવા ભોગ સુચના કરી તે બદલ રૂ. ૨૦૦૦) આપવામાં આવેલા

ત્યા ડાક્ટરમાં સંવત ૧૯૭૦ ના સાલના માગશર માસમાં વિજયયાગ કરી શ્રીરણુછોડરાયજી મહારાજની મહાપૂજા વાગા વાગી કરી રાજભોગ આપી સુદી પુનમના રોજ સવળા આત્મભોજી ચોરાશી, એવક મંડળ અને ઉમરેકની આંટ જમાડી સાી દક્ષણા આપવા વિગેરેમાં સુમારે રૂ. ૫૦૦૦) સુધી ખર્ચ થયેલો.

એ રીતે સારા માદા અને ધર્માંદા વિગેરેના ખર્ચા કરતાં, ખર્ચેલું તેમાંથી પ્રથમની સ્ત્રીના દીકરા મણીલાલને તેના નિર્વાહ જોગ આપી જાકીતું જીજી વારની સ્ત્રીના બંને દીકરા સાફ રાખવામાં આવેલું તે દિકરા સગીર હોવાથી તેનો વહીવટ મારે કરવો પડે છે. પરંતુ માફ રૂ. ૨૦૦) ના પેનસનમાં નિર્વાહ કંઈ છું. આ રીતે થવામાં મારી કોઇ પ્રકારની શક્તિ નહોતી પણ શ્રીરણુછોડરાયજી મહારાજની કૃપાથી સઘળું સારી રીતે થયું છે. એ આખી જીંદગીના અંદર મળેલા અનુભવ તથા ડાંપુરાણ, ઘોડાણાઆખ્યાન સાંભળવામાં આવેલું તથા બીજા વધારે અનુભવી લોકોથી સાંભળેલી હકીકત અને ડાક્ટર ટેમ્પલ કમીટીના મેનેજરે દસસાત્રી હકીકતનો કરેલો રીપોર્ટ વિગેરે ઉપરથી પરમબક્ત ઘોડાણા વિજયસિંહની ખાખત સાચી જણાએલી હકીકત વિષે આ ત્રણ પુસ્તક ગ્યવામાં આવેલું છે. તેમાં વાચક બંધાએને કાંઇ ખામી જણાય તો સુધારી વાંચવા નમ્ર વિનંતી છે. સંવત ૧૯૮૧ ના પોશ વદી ૪.

સર્વ પ્રાણીયોનો સેવક,

ભાઈશંકર રેવાદત્ત પંડ્યા

ના ભગવદ્ સ્મરણુ વાંચવા.

ભાગ ૧ લો.

પરમભક્ત બોડાણા વિજયસીંહનું આખ્યાન.

શ્રીરણુછોડરાયજી મહારાજ શ્રીદ્વારકામાં બીગજતા હતા તે વખતે ગામ પરગામ તથા દેશ પરદેશના ધણા લોકો તેઓશ્રીની સેવા પુણ વીગેરે ભક્તિ અર્થે મોહોટા સંઘ કહાડી જત્રા સારૂ વારંવાર દ્વારકા જતા હતા. તેના અંદર એક વખત તેવા જત્રાળુ લોકો ઠાસરા તાલુકાના ડાકોર ગામે અવેલા તેમની સાથે એ ગામના રહીશ ક્ષત્રી જાતના રજપુત ગરાસીઆ બોડાણા વિજયસીંહ તથા તેની સ્ત્રી ગંગાબાઇનો સમાગમ થયો તેઓ સાથે થયેલી વાતચીતથી બંને પુરૂષ સ્ત્રીને ધણી શ્રદ્ધાથી પ્રેમપૂર્વક ભક્તિ પ્રાપ્ત થઇ એટલે તે બોડાણા વિજયસીંહિ તે જત્રાળુ લોકો માફક શ્રીરણુછોડરાયજી મહારાજની સેવાપુણ સારૂ દર છ માસે પોતાના જમણા હાથમાં તુળશી વાવી દ્વારકા જઇ શ્રીરણુછોડરાયજી મહારાજની સેવાપુણ કરી હાથમાં વાવેલી તુળાના ઢી-દળ ચઢાવી જત્રા કરવા માંડી. એ પ્રમાણે વર્ષ ૭૨ સુધી કરી, તેમાં પાછલા ભાગમાં બોડાણા ભક્તની વૃદ્ધ વસ્થાને લીધે ધણી તરેહની અડચણો આવવા લાગી તે જાણી ભક્ત વચ્છલ દીનદયાળ ભગવાન શ્રીરણુછોડરાયજી મહારાજે બોડાણા ભક્તને આજ્ઞા કરી કે હવે તને વધારે અડચણો પડે છે તેવી તારે ગામ આવી નિવસ કરીશું. માટે એક ગાડી લઇ આવજો તેની અંદર અમે બેસી આવીશું એમ કરેલી આજ્ઞા પ્રમાણે ભક્ત બોડાણા ગાડી લઇ

ગયો તે વખતે દ્વારકાના ગુગલી વીગેરે લોકોએ પુછતાં બનેલી હકીકત કહી કે શ્રીરણુછોડણ મહારાજને લઇ જવા ગાડી લાવ્યો છું. તે ઉપરથી તે લોકોએ ભાગલી તુટલી ગાડી અને દુરબલ બળદોઆ જોઇ બોડાણા ભક્તની કહેલી તાત સાચી માની નહી પરંતુ રાત્રે શ્રીદાકારણને પોઢાડી દ્વાર વીગેરે બંધ કરી તાળા પુરી સારો જાપનો કર્યો હતો. તે દીવસે અરધી રાત્રી ગયે શ્રીરણુછોડણ મહારાજે દ્વાર ઉઘાડી કરેલો જાપનો કહાડી નાંખી બોડાણા ભક્ત પાસે જઇ તેની પાસે ગાડી જોડાવી તેમાં બેસી ગાડી ચલાવવા આજ્ઞા કરતાં બોડાણા ભક્તે ગામ બહાર જતા સુધી ગાડી ચલાવી. તે પછી તેને આજ્ઞા કરી કે તું થાકેલો છે માટે સુઇ જા. અમો ગાડી ચલાવીશું. તે પ્રમાણે તે સુઇ ગયો એટલે શ્રીરણુછોડણ મહારાજે દીવસ ઉગતા પહેલાં લગભગ ગઈ ૨૦૦ ઉપર સીમલોજ ગામે ગાડી લાવી પોતે તે જગ્યાએ આવેલા લીમડાના ઝાડનું ડાળ ઝાલી ઉભા રહી ભક્ત બોડાણાને આજ્ઞા કરી કે તારૂં ગામ પાસે આવ્યું છે માટે ગાડી ચલાવ. તે ઉપરથી તે બોડાણા ભક્તે શ્રીભગવાનને ગાડીમાં બેસાડ્યા. અને તે લીમડાનું ડાળ કડવું હતું તે મીઠું થયેલુ જાણું પરંતુ ભગવાનશ્રીની આજ્ઞા પ્રમાણે તે જગ્યાએથી ગઈ એક ઉપર આવેલા પોતાના ડોકાર ગામે ઉતાવલી ગાડી લઇ જઇ શ્રી રણુછોડણ મહારાજને પોતાને ઘેર પધરાવી ઘણા પ્રેમથી સેવાપુજા વીગેરે તે બોડાણા વિનયસૌંદ અને તેની સ્ત્રી ગંગાબાઈએ કરવા માંડી. તે દીવસે એટલે સંવત ૧૨૧૨ ના કારતક સુદી પુનમના રોજે ગામમાં મોટો આનંદ થયો.

દ્વારકામાં તેજ દીવસે એટલે સંવત ૧૨૧૨ ના કારતક સુદી પુનમના રોજ સવારમાં સધળા ગુગલી વીગેરે સેવક લોકોએ ભગવાનને

શ્રીનું મંદીર ઉઘાડતાં તેમાં ભગવાનશ્રીની મુરતી ગયેલી જોવાથી તે શ્રી રણેછેડરાય મહારાજની મુરતી ભક્ત બોડાણા લઇ ગયો અને તેની ગાડી નબલા બળદથી વધારે દુર જાય તેવી નથી. તેથી થોડેક છેટે ગયો હશે ત્યાં શ્રીભગવાનશ્રીની મુરતી શહીત તેને પકડી લાવી યોગ્ય શીક્ષા કરવી જોઈએ એમ કહી ધણા ગુગલી વીગેરે લોકો તેમ કરવા સાર આવી નીકળ્યા પરંતુ તે પ્રમાણે ગાડી મળી નહી આપ્યાથી તેની શોધ કરતા કેટલાક દીવસે ડાકોર ગામે આવી પહોંચ્યા તેની ખબર શરૂ બોડાણા ભક્તને પડવાથી શ્રી ઠાકોરજીને આપવા પડે નહી એમ ધારી શ્રી ભગવાનની મુરતી તેમની આસાથી ગોમતી નામના તલાવમાં સંતાડી દ્વારકાં વાળા આવેલા લોકોને રાજ કરવા દહીનું એક ગોરશ લઇ તેમના સામે મલવા ગયો તે વખતે તેને આવતો જોઇ. ગુગલી વીગેરે સેવકો આવેલા તેમાંથી એક માણસે ધનુષ્ય (કામદામાં) તીર (બાણ) ચડાવી બક્ત બોડાણાને મારવાથી તે તુરત પડી મરી ગયો એટલે તે ગુગલી વીગેરે સેવકો કરેલા ગુન્હાથી ધીરા પડ્યા એટલુંજ નહિ પણ તે બાણ શ્રીઠાકોરજી મહારાજે પોતાના અંગ ઉપર ધારણ કરવાથી તેમાંથી નીકળેલા રૂધીર વાળુ ગોમતીનું પાણી થયું. તેથી ડાકોર ગામના લોકોએ ગુગલી વીગેરેને હપકો આપવાથી તે ગુગલી વીગેરે લોકોએ ભગવાનશ્રીની મુરતી લઇ જવા માટે ખાવાનું અન્ન તથા અપવાસ કરવા માંડ્યા. તેથી દીનદયાળુ ભગવાનશ્રીએ બોડાણા ભક્તની પવીત્ર સ્ત્રી ગંગાબાદના સ્વપનામાં જઇ આજ્ઞા કરી કે ગુગલી વીગેરે લોકો અપવાસ કરે છે તેમને કોઇપણ રીતે રાજ કરી પાછા મોકલવા જોઈએ માટે મારી મુરતી બરાબર સોનું આપવા ગામ લોકો સાથે

રાખી ઠરાવ કરેા અને જોટલું સોનું તમારાથી અપાશે તે કરતાં મારી મુરતીનું વજન ઓછું થશે પણ તેઓની સાથે તુલસી પત્ર રાખી ત્રાજવામાં મુકવું એ રીતે આજા કરવાથી તે વખતે ગંગાબાઇએ મારી પાસે સોનામાં નાકની સવાવાલની ફક્ત વાળી છે એમ કહેવાથી ભગવાનશ્રીએ તેટલું વજન થવા જણાવ્યું તેથી ગામલોકોની શંભતીથી ગુગળી લોકો સાથે કરાર કર્યો તેથી તે ગુગળી લોકોએ ભગવાનની મુરતી ઘણી ભારે હોનાથી વધારે સોનું મળશે અને મુરતીથી તેટલો લાભ થવાનો નથી વીગેરે લોભમાં પડી કમુલ થયા. તેથી ગોમતીના પુર્વ કાંઠા ઉપર શ્રીડંકનાથ મહાદેવજીના ડેરા નજીક ભગવાનશ્રીની મુરતી તોળી સોનું આપવા માટે એ મોટા ત્રાજવા વાળો ત્રાંસ (કાંટો) ઉભો કરવામાં આવ્યો તે વખતે સત્રજા ગુગળી વીગેરે દારીકાવાળા લોકો તથા ડાકાર વિગેરે ગામોના લોકો તથા ગંગાબાઇ વીગેરે ત્યાં આવી પાંડાંચ્યા તેમાંથી દારકાવાળાએ સોનું મંગાવવા ગંગાબાઇને કહેતાં તેમણે કહ્યું કે સોનું આવી ગયું છે માટે તમે ભગવાનશ્રીની મુરતી લાવી ત્રાજવામાં પધરાવો એટલે અમે તે બરાબર સોનું ખીજ ત્રાજવામાં મુકીશું તે ઉપરથી ગુગળી લોક ભગવાનની મુરતી લાવવા સાર ગયા પરંતુ મુરતી વધારે વજનદાર બનવાથી ઉઠાવી શકાઇ નહિ તેથી વધારે સોનું મળશે એમ રાજ થતા પાછા આવ્યા એટલે તે લોકોને લઇ ગંગાબાઇ ભગવાનશ્રીની પાસે ગયાં અને મુરતીને પોતાનો હાથ અડાડ્યો એટલે મુરતી ઉપડવાથી તે ગુગલી લોકોએ લાવી ત્રાજવામાં પધરાવી અને તેમના સામા ત્રાજવામાં ગંગાબાઇએ પોતાની ફેડે ખેશેલી સોનાની સવા વાલની વાલી હતી તે તુલસી દલ સાથે મુકવાથી તે ત્રાજવું નમી જમીને અડ્યું. અને તેનાથી ઉંચું ભગવાનશ્રી વાલું

ત્રાજ્યુ ગયું. તે જોઈ સઘળા લોકો આશ્ચર્ય પામ્યા અને દારકા
વાળા લોકો નારાજ થઈ ભગવાન વીગેરેની નીંદા કરવા લાગ્યા.
પરંતુ થયેલા દરાવ પ્રમાણે બન્યું અને તેમાં ફેરફાર કરવા જેવું નહિ
હોવાથી દારકાવાળા લોકો ઉદાસ થઈ પોતાના મુકામે ગયા અને
શ્રીરણુછંડાણ મહારાજની મુરતી શ્રી ડંકનાથ મહાદેવજીનાં દહેરામાં એક
ખાનુ તરફ પધરાવી તે દીવસ રાત્રે દારકાવાળા લોકોને સ્વપનામાં જઈ
ભગવાનશ્રીએ આજ્ઞા કરી કે હું ભક્ત બોડાણના પ્રેમથી મંધાઈ
અવ્યો છું. તેથી દારકા પાછો આવીશ નહિ પણ તમે દારકાં
જઈ શેવરધની નામની વાવમાં મારી ખીજ મુરતી છે તે માસ ૬
પછી કાઢાડી મારી જગોએ પધરાવજો એટલે તમારી આજીવીકા
ચાલશે માટે તમે સઘળા પાછા આવ. એ રીતે થવાથી તે લોકો
પાછા દારકા ગયા ત્યારબાદ તેમણે શ્રી ભગવાન કરેલી આજ્ઞા ઉપર
એછો વિશ્વાસ રાખી માસ ૬ કરતાં આઠી મુદતમાં સદર વાવમાંથી
મુરતી કાઢાડી તેથી તે કાચી રહેલી હોવાને લીધે તેને સ્નાન કરાવતાં
તેમાંથી રેતી ગરવા માંડી એટલે તે અને ખીજ મુરતીઓ મંદીરમાં
ભગવાનશ્રીની જગોએ પધરાવી સેવા પુણ વીગેરેનું કાર્ય જારી કરવામાં
આવ્યું હતું. તે પ્રમાણે હાલ સુધી ગુગલી બ્રાહ્મણ જે સેવકો છે તે
ભગવાનશ્રીની સંવાપુણ અને નૈવેદ્ય કરી ઉપાસ થાય તે ભાગ મુજબ
વહેંચી લે છે ફક્ત દરરોજ બપોરના રાજભોગ શારદા પીઠના શ્રી
શંકરાચાર્ય મહારાજ તરફથી થાય છે તેમાં વડોદરાના શ્રીમંત
ગાયકવાડ તથા ખીજ ભક્તો તરફથી સારી મદદ મળે છે પરંતુ તે
સઘળો વહિવટ અમુક નિયમસરનો જણાતો નથી તથા ઉપર બનેલી
સઘળી હકીકત દારકાવાસી કબુલ કરે છે એટલે તેમાં સંકા લેવા
જેવું રહેતું નથી.

ભાગ ૨ જો.

શ્રી રણછોડજી મહારાજ ડાકોરમાં
પધાર્યા પછી તેઓ શ્રીના પ્રભાવથી બનેલી
હકકિતનું વર્ણન.

ડાકોરમાં ડંકનાથ મહાદેવના ડેરામાં એક બાળુએ પધરાવેલી શ્રીરણછોડજી મહારાજની મૂતની સેવાપુજા નૈવેદ્ય વીગેરે બોડાણુ બકત વિશ્વયસીંહની સ્ત્રી ગંગાબાઇ કરતાં હતાં પરંતુ સમય આવી પહોંચતાં પંચમૂતનોદેહ તથા વૈકુંઠવાસી થવાથી ભગવાનશ્રીની પુજાસેવા વીગેરે મહાદેવના પુજારી તપોધને કરવા માંડી. ગામના ગરાસીઆ વીગેરે ક્ષોકોને દીક ન લાગવાથી તેઓએ હાલ શ્રીલક્ષ્મીજી માનાનું મંદીર છે તેની ઉત્તરે એક નાનું મંદિર બંધાવી તેમાં શ્રીરણછોડજી મહારાજને પધરાવી તેઓની સેવાપુજા નૈવેદ્ય વીગેરે અર્થ સાર તે વખતના શ્રોમણ સરકારની મંજૂરી મેળવી ડાકોર ગામ શ્રીરણછોડજી મહારાજને ધરમાદા આપી તેની ઉપજમાંથી કરવાદરાવ્યું તથા તે ભગવાનશ્રીની સેવાપુજા એક ખેડાવાળા બ્રાહ્મણને સોંપવામાં આવી તથા બપોરે રાજભોગની સામગ્રીની રસોઇ કરવી તે નૈવેદ્ય (રાજભોગ) ધરાવી આરતી કરવાનું કામ તેની સહાય માટે શ્રીગૌડ બ્રાહ્મણને સોંપ્યું. અને તે મંદીર વીગેરેનો કબજો તપોધનને રહેવો જોઇએ તથા બેટ વીગેરે ઉપજ થાય તે

નીમે તપોધને તથા બાકીનો નીમે ભાગ ખેડાવાળ અને શ્રીગેડે નીમેનીમ લેવો એ રીતે ઠરાવ્યું હતું તે પછી સદરહુ હકીકત દીન પર દીન વધારે પ્રસિદ્ધિમાં આવવાથી ગામ પરગામ તથા દેશ પર દેશના ધણા લોકો શ્રીરણુછોડળ મહારાજની સેવાપુજા અને દરશન વીગેરે સારૂ દર માસની પુનમ દિવસ તથા બીજા અનુકૂલ વખતે જાત્રા શરૂ આવવા લાગ્યા તથા તેઓની ભક્તિ અને પ્રેમ મુજબ ભગવાનશ્રીએ મન કામનાઓ પૂર્ણ કરવા માંડી. તેથી અમદાવાદ, ખંભાત, વડોદરા, ભરૂચ, સુરત, મુળાઈ, પુના વગેરે મોટાં શહેરો કર્યા અને ગામોના લોકો મોટા સંઘ કંડાડી આવવા લાગ્યા. તેના અંદર કેટલીએક મુદતે ખંભાત શહેરના નંદન નામના મોટા શ્રીમંત વૈષ્ણવ ભક્તે સદર નાના મંદિરની નજીકમાં હાલ શ્રી લક્ષ્મીજી માતાજી બીરાજે છે તે મંદિર બંધાવી તેમાં શ્રી રણુછોડળ મહારાજને પધરાવ્યા અને તે પછી કેટલીએક મુદતે એટલે સં. ૧૮૨૮ ની સાલમાં રા. રા. ગોપાળરાવ નાયક ત્રાંબેકરે મોટા ખર્ચે હાલનું નવું મંદિર બંધાવ્યાથી તેમાં શ્રી રણુછોડળ મહારાજને પધરાવવામાં આવ્યા છે તે વખતે જુના મંદિરમાંથી મૂર્તિ નહિ ઉપડવાથી બોડાણુના કુટુંબના વંશજને બોલાવી તેના હાથે મૂર્તિ ઉઠવાથી તે નવા મંદિરમાં પધરાવવામાં આવી છે. ત્યારથી હાલ સુધી ભગવાનશ્રી એ નવા મંદિરમાં બીરાજે છે અને જુના મંદિરમાં શ્રી લક્ષ્મીજી માતાને પધરાવવામાં આવ્યા છે. તથા પ્રથમના નાનાં મંદિરમાં પણ જીર્ણોદ્ધાર કરી ભગવાનની નવી મુર્તિ પધરાવેલી છે.

રા. રા. ગોપાળરાવ નાયક ત્રાંબેકરે ઉપર મુજબ મંદિર બંધાવ્યું તે વખતે પેશવાઈ અમલ થવાથી શ્રીમંત ગાયકવાડ સરકાર

ગુજરાતનો વહિવટ કરતા હતા. તેઓ સાથે ગોપાલનાયક ત્રાંબેકરને મહોબત અને સારો વસીલો હોવાથી તેઓની પાસે શ્રીરણુછોડજી મહારાજના મંદિરમાં ડાકોરની ઉપજથી ખર્ચ પુરો થતો નહિ હોવાથી તેની મદદમાં તથા હાથી ઘોડા વીગેરે વાહન ભગવાનશ્રીને અર્પણ કરાવી તેના ખર્ચ સારૂ મોળે કંઝરી ગામ શ્રી રણુછોડજી મહારાજને અપાવ્યું અને તેનો તથા ડાકોર ગામનો વહીવટ પોતાના તરફથી થવાની સનંદ મેળવી હતી. અને તે પ્રમાણે વહીવટ ચાલવામાં વાંઘો પડવાથી કેટલીએક મુદત ગાયકવાડ સરકારના કામદારોની દેખરેખ રાખી વહિવટ કરતા હતા. તથા ત્યારબાદ બ્રીટીશ રાજ્ય થવાથી તેઓ તરફથી ખેડા જીલ્લાના મે. કલેક્ટર સાહેબ તરફથી વહીવટ થતો હતો પણ છેવટ નામદાર મુંબઈ સરકારના તા. ૩ જુલાઈ સને ૧૮૪૧ ના રોજના ઠરાવ (રેગ્યુલેશન) મુજબ સદર બંને ગામ શ્રી રણુછોડજી મહારાજના ધર્માદા ગણી તેનો વહીવટ સદર ગોપાલનાયક ત્રાંબેકરના વંશવાળાએ કરવા ઠરાવવામાં આવ્યું છે તથા મહેસુલી ઉપજનો વહીવટ પંચ કમીટી નીમી તેઓની સલાહ મુજબ વર્તવા ફરમાવ્યું છે.

ઉપર બતાવ્યા શીવાય શ્રી રણુછોડજી મહારાજની ગાયોના ધાસ ચારો અને દાણા ખર્ચ સારૂ મોળે ધડવીપુરા ગામ-ધડવી હોંમતસોંહ ભવાનીદાસે સં. ૧૮૬૫ ના ફાગણ વદી ૨ ના દિવસે તથા મધ્યના શેઠ ત્રિજીભણુદાસ આત્મારામે મોળે કાળપુરા ઉરફે ડાકોરપુરા નામનું ગામ તા. ૨૫-૧૦-૧૯૦૭ ના રોજ ધર્માદા શ્રી રણુછોડજી મહારાજને અર્પણ કરવાથી તેનો તથા કરમે ઉમરેડમાં વડી ભાગોળે કુવા વાળી કુલઝાડ વગેરેની જમીન શ્રી રણુછોડજી

મહારાજની છે તેમાં આશરે વર્ષ ૪૦ ઉપર વૈષ્ણવ મથુરદાસે ભોગ મુર્તિ શ્રી ગોપાળલાલજી મહારાજને પધરાવી તેઓશ્રીનાં પગલાનું સ્થાપન કરી બેઠક બનાવી છે. તેનો તથા વડોદરામાં ભગવાનશ્રીના માજી ભંડારી બાવા રામરતનદાસે શ્રી રણછોડજી મહારાજના બંધાવેલા મંદિરનો તથા શ્રી રણછોડજી મહારાજને દરરોજ નૈવેદ્યની સામગ્રીમાં અમુક ભોગમાં અમુક વસ્તુ કરાવી. ધગવવા ધણા વૈષ્ણવ લોકોએ નીજ મંદિરમાં શ્રી ગોપાળલાલજી મહારાજના નામથી ચાલતી પેઠીમાં જુદી જુદી હજારે રૂપિયાની રકમો જમા કરાવી તેના આજમાંથી કરવા સાડ ધરમાદા આપેલી છે તેનો તથા બ્રીટીશ રાજ્યના ફેટલાએક તાલુકાઓમાંથી તથા ગાયકવાડ સરકાર તરફથી તથા રાજપીપળા, છોટાઉદેપુર લીંબડી વગેરે રાજ્યોના મહારાજઓ તરફથી તથા બીજા ફેટલાએક વૈષ્ણવો તરફથી ફેટલીએક આપેલી જમીનોની વારસીક ઉપજ તથા વરસાસન તરીકે રોકડ ઉપજ આવે છે તેનો તથા બીજા અનેક મોટા-નાના રાજા મહારાજા અને વૈષ્ણવો વગેરે લોકોએ કરેલી માનતાઓ બદલ રોકડ રકમો તથા સોના રૂપાના અને હીરા મોતી વગેરેનાં આભૂષણો અને અનેક તરેહના પોષાકો વગેરે શ્રી રણછોડજી મહારાજને અર્પણ કરવામાં આવે છે તે સંબંધનો શ્રી રણછોડજી મહારાજના મંદિર તરફથી પહીવટ થાય છે.

શ્રીરણછોડજી મહારાજનું મંદિર તથા તેને ફરતા કંપાઉંડને ચારે બાજુએ સમચોરસ પાકો ફીક્કો વીગેરે રા. રા. ગોપાળરાવ નાયક ત્રાંચેકરે મોટા ખર્ચે સુંદર જોડાએ તેની સગવડવાળું બંધાવ્યું તે પછી તેમાં રાજા મહારાજ, શ્રીમંત ગૃહસ્થો, મહાત્માઓ વીગેરે વૈષ્ણવો

તરફથી હજારો રૂપિયા ખર્ચ કરી સુધારાવધારાથવાથી મંદિરની લધારે સારી સુંદર શોભા થઇ છે એટલે સદરહુ મંદિરના શીખરખંધી ચાર ભાગ છે તેમાં વચ્ચે મૂખ્ય ભાગ ધણો મોટો અને ઉંચો આંધેલો છે જેના ઉપર સોનાના કળસ રૂપાની પવન પાવડી અને રેશમી સફેદ ધ્વજ (નીશાન) હંમેશા ચઢેલાં રહે છે. તથા જમીન ઉપર આરસપહાણુ જડેલા છે તે ઉપર સવાલક્ષ રૂપિયાના સોના રૂપાના સીંહાસનમાં પશ્ચિમ તરફના મુખારખીંદથી શ્રી રણછોડજી મહારાજ ખીરાજે છે. તેઓશ્રીના ચરણાર્ખીંદ પાસે કેટલીએક વખત ભોગ મૂર્તિ શ્રી ગોપાળલાલજી મહારાજ તથા શ્રી લક્ષ્મીજી માતાજીને પધરાવવામાં આવે છે તથા તે સીંહાસનની ઉત્તર દક્ષિણ બાજુએથી સીંહાસન ઉપર ચઢી ભગવાનશ્રીની સેવાપુંજ આલુષણ વીગેરે સણુગાર ધરાવવાનું તથા ચણુરૂપર્ષ વીગેરે કરવાનું થાય છે. તથા પશ્ચિમ તરફની બાજુએથી નૈવેદ્ય (ભોગ) ધરાવવાનું તથા આરતી અને દર્શન કરવા વીગેરે સારી સવડો છે. એ મંદિરને ચાર દિશાએ ચાર સુંદર દ્વાર રૂપાના કમાડવાળાં છે. તેમાં ઉત્તર તરફનાં દ્વારથી શ્રીજીન સેવક-બ્રાહ્મણ-ક્ષત્રી-વૈશ્ય એ રીતે દ્વીજ જાતના લોકો અદર જઇ દરેકને યોગ્યતા મુજબ ઠરેલા નિયમ મુજબ ભગવાનશ્રીની સેવાપુંજ કરી નૈવેદ્ય ધરાવી દર્શન વીગેરે કરી દક્ષિણ તરફના દ્વારથી બહાર જાય છે. તથા પશ્ચિમ તરફના દ્વાર બહાર રૂપાની જળી વાળો ભાગ મોટો ગુમટને લગતો છે તેમાં હીંડોળા વખતે તેમજ પારણા વખતે શ્રી ગોપાળલાલજી મહારાજ હીંડોળામાં તથા પારણામાં પ્રધારી સૂટે છે. અને પાસે ગવૈયા લોકો ભજન કિર્તન ગાય છે. એ મૂખ્ય મંદિરની દક્ષિણે શીખર ખંધી આવેલા મંદિરના ભાગમાં રૂપાના પલંગ, હીંડોળા,

સાંકળો, ખુરસીઓ, રેસમી ભરતનાં ખીજાનાં તથા ફરતા આરસ-પહાણુ-ખીસોરી કાચ જડેલા વીગેરેથી વધારે સુંદર સુખશય્યા છે. તેમાં હંમેશાં શ્રીગોપાળલાલજી મહારાજ તથા શ્રીલક્ષ્મીજીમાતા ખીરાજે છે તથા પૂર્વ તરફના શીખર બંધી મંદીરના ભાગમાં મોટો બંડાર છે. તેમાં મોટી મોટીકોમતના દાગીના-પોશાક વીગેરે રહે છે. તથા તેને બે દ્વાર છે તે મધ્યે એક દ્વાર ભગવાનશ્રીવાળા મંદીરના ભાગમાં તથા ખીજું દ્વાર બહારના ભાગમાં છે તથા ઉત્તર તરફના શીખર બંધી મંદિરના ભાગમાં ભગવાનશ્રીના નૈવેદની સામગ્રી તથા પ્રસાદ વગેરે હોય તે રાખવા તથા વહેંચવા વગેરે સેવક લોકો વ્યવસ્થા કરે છે, તથા ત્યાં આગળ જળધર છે. ભગવાનશ્રીના ખીગજવાવાળા મૂખ્ય મંદિરની પશ્ચિમે જળી લગતો મોટો ધુમટ સોનાના કગસવાળો છે. તેમાં ચારે વર્ણના સઘળા લોકો આવી ભગવાનશ્રીના દર્શન કરે છે તેમાં પુરોહિત તથા સ્ત્રીઓને નોંખા રહી દર્શન કરવાની સારી સવડ છે તથા દર સાલ કારતક સુદી પડવાના દિવસે રાંધેલા ચોખ્ખા મણુ સવાસોવી વધારે વજનનો અન્નકોટ પુરી તે ઉપર મણુ સવાનો લાડુ એક મુઠી ભગવાનશ્રીને ધરાવી આરતી કરી અન્નકોટ ગામડાના આવેલા શુદ્ધ જાતીના વીગેરે લોકો હંમેશ માફક લુંટી જાય છે તથા તે મોટા ધુમટને લગતો-ઉત્તર, દક્ષિણ અને પાંચે પાના ધુમટો છે આ સઘળામાં ચિત્રકળાની રચના અને આરસપહાણુ જડેલા વીગેરેથી ઘણી સુંદરતા જણાય છે. શીખરબંધી મંદિરના બંડારવાળા ભાગની ઉત્તર તરફ રાજબેગની સામગ્રી કરવાની પાકશાળા તથા દક્ષિણે શ્રીગોપાળલાલજી મહારાજને વરઘોડા વખતે પાગરવાનો જળીનાગા મંડપ છે. અન્ન મંદિરના ધુમટ વાગેરે સવગી જગતને જગતા ચોરલા

પગથીયાં વીગેરે જોઈએ તેવાં છે. તે મુકી ચારે બાજુના કોટ સુધી ખુલ્લો ભાગ છે. તેમાં લોકો એસી બજન કરે છે તથા પ્રદક્ષણા કરે છે તથા પશ્ચિમના ભાગમાં પાકા મોટા બે દીપમાળ છે તેમાં દિવાળી વગેરે તહેવારોમાં રોશની કરવામાં આવે છે તથા લોકોને આવવા જવા વીગેરેને મોટો દરવાજો છે. અને તે ઉપર મેડે ટકોરખાનું છે તેથી તેમાં દિવસે દર પહોરે તથા અડધી રાત્રે ચોથડીયાં વાગે છે તથા પાસે ફુલભર છે. ઉત્તર તરફની બાજુએ મોટો બીજો દરવાજો લોકોને જવા આવવાનો છે તે તરફ રીસીવર ઓપીસ વીગેરે પણ છે. પૂર્વ તરફની બાજુએ ત્રીજો દરવાજો છે તે ખાસ જરૂર વખતે ઉઘાડવામાં આવે છે. નાનો બંડાર, રાજભોગ સિવાય ભોગોની પાકશાળા શાકભર વીગેરે છે. દક્ષિણ તરફની બાજુએ એક નાની બારી ત્રાંબેકરના કંપાઉન્ડમાં થઈ જવા આવવાની છે. તે તરફ મીઠા પાણીનો કુવો તથા કબુતરખાનું છે.

ડાકોર ગામમાં ઉપર પ્રમાણે થવાથી તે ગામડું મટી શહેર જેવું બન્યું છે એટલે ગામ પરગામ દેશ પરદેશથી ઘણા બ્રાહ્મણ, વાણીઆ, વેપારી, કારીગર, મજૂર વીગેરે સઘળા જાતના લોકો જાત્ય રહેવા સાડે સારી ઇમારતો અને ઘરો બાંધી આવી રહ્યા છે તથા બીજા ચડોદરા વીગેરે શહેરો અને ગામડાના લોકોએ ડાકોર જત્રા સાડે આવવું પડે તે વખતે ગહેવા સાડે મારાં મકાનો બાંધ્યાં છે તથા સાધુ મહાત્મા લોકોએ કેટલાંએક મંદીરો અને રહેવાની જગો બાંધી છે તથા ઘણી ધર્મશાળાઓ થઈ છે તથા બીજાં ન્હાનાં મોટાં દેવસ્થાનો, મંદીરો થયાં છે તથા ચીરણકોટી મહારાજનું નવું મોટું મંદીર ગામની ધરતીની ધમ્મે આવેલું છે તેની પશ્ચિમે મજીદમાં

ગોમતી તલાવ આવેલું છે તે ધણું મોટું હોવાથી તેનો ફરતો ઘેરાવો ગાઉ ત્રણ સુધીનો ગણવામાં આવે છે તેના પૂર્વ-દક્ષિણ તરફના કાંઠા ધણા લાંબા સીધા સપાટ હોવાથી તે ઠેકાણે તથા પશ્ચિમ તરફના કાંઠાના થોડા ભાગમાં શ્રીમંત વૈષ્ણવ લોકોએ પાકા ઓવારા બંધાવ્યા છે તેથી લોકોને તથા જનવરો વીગેરેને ન્હાવા ધોવા પાણી પીવા સવડ સારી છે તેમ એ ગોમતીનું પાણી ધણું સ્વચ્છ રહે છે. તથા હમેશાં ખુટતુ નથી તેમાં નહાના બેટ તરીકે કેટલીએક ટેકરીઓ આવેલી છે તથા રાતા કમલનાં મોટાં ડુલ્લ સારાં થાય છે તેથી ઉનાળા વીગેરે ગરમઘના વખતમાં કેટલાએક લોકો હોડીઓમાં બેસી હવા ખાવા તથા ટેકરીઓમાં આવેલા દેવસ્થાનોનાં દરશન કરવા જાય છે બાંધેલા ઘાટ ઉપર ધણે ઠેકાણે લોકોએ અને સાધુ મહાત્માએ દેવસ્થાનો અને રહેવાનાં મકાનો બંધાવ્યાં છે તેના અંદર ગોમતીના પૂર્વ તરફના ઘાટની દક્ષિણ તરફને ખુણે ઇશ્વરનો ઓવારો કહેવામાં આવેછે તે ઘાટ ઉપર ધણું સુંદર શ્રીગણપતી મહારાજનું મંદીર છે તે ઠેકાણેથી શ્રીરણુછોડણ મહારાજની આરતીનાં દરશન થતાં હોવાથી ધણા લોકો આરતી વખતે ત્યાંથી દરશન કરે છે તે જગ્યાએથી ઉત્તર તરફ નજીકમાં ભગવાનશ્રી સવાવાલ સોને તુલસીપત્ર સાથે તોલાયલા તે જગ્યા અને શ્રીડંકનાથ મહાદેવજી વગેરે દેવસ્થાનો અને લોકોને રહેવાના મકાનો આવેલાં છે દક્ષિણ તરફના ઘાટ ઉપર દેવસ્થાનો અને લોકોના રહેવાના મકાનો બંધાયેલાં છે તથા ખીજા ભાગમાં શ્રીરણુછોડણ મહારાજની ગૌશાળા જેમાં લગભગ ૭૦૦ સુધી ગાયો વગેરે રહે છે તથા મોતી ખાગ હાથી થોડા વીગેરેની પાગા શ્રીમહા-પ્રભુજીને બેઠક દ્વારકાવાળા શ્રીચંદ્રાચાર્ય માંવવતીથ મહારાજ

અંધાવેલું શારદાપીઠનું મંદીર શ્રીત્રીકમળ મહારાજનું મંદીર અપંગ માણસો તથા ઢોરની જગો દસ્પીતાલ, ગુજરાતી તથા અંગ્રેજી નીશાળો મ્યુનીસીપાલ ઓફીસ પોલીસ ઓફીસ ગામના વહીવટદાર ત્રાંબેકરની ઓફીસ પોસ્ટ ઓફીસ તાર ઓફીસ રેલ્વે સ્ટેશનપર જવાના રસ્તા ઉપર સુંદર બાંધેલાં મકાનો તથા ધર્મશાળાઓ બનરની ગોઠવણી મેટલરોડ હોવાથી રેલ્વે સ્ટેશન વીગેરે ઠેકાણે જવા આવવાની ઘોડા ગાડીઓ મોટરો વીગેરેની સગવડ વીગેરે બાંખતોની સારી શોભા અને અનુકુળતા છે તેમ નામદાર બ્રીટીશ ગબ્બ તરફથી વખતો વખત સારો બંદોબસ્ત રહે છે તેથી દર પુનમે તથા જન્મભાષ્ટમી રથજત્રા વીગેરે વખતે શ્રીરણછોડજી મહારાજના દરશન અને જત્રા કરવા લાખો માણસો વીગેરે ડાકોરમાં આવે છે. તેમને કોઈ તરેહની અડચણ આવતી નથી તે શ્રીરણછોડરાયજી મહારાજનો પ્રતાપ છે

ભાગ ૩ ને

શ્રી રણછોડજી મહારાજની મુરતીની

સેવાપુંજ ને ભોગ વિગેરેનું વર્ણન.

શ્રી રણછોડરાયજી મહારાજની મુરતી ચતુરભૂજ મેઘ વર્ણ
સ્વપ્રકાશ અખંડીત, પુરૂષાઆકાર શ્રી કૃષ્ણપુર્ણ પુરૂષોત્તમ ભગવાન છે
તે દ્વારકાથી ડાકેર પધારી ઉપર મુજબ મંદીરોમાં સોના રૂપાના
સીંહાસાન ઉપર ખીરાજે છે જેવોના રાખી બાબુના નીચેનાહસ્તમાં શંખ
ઉપરના હસ્તમાં ચક્ર જમણી બાબુના ઉપરના હસ્તમાં ગદા નીચેના
હસ્તમાં પદ્મ ધરાણુ કરેલા હોવાથી તે શ્રી વીષ્ણુભગવાનની મુરતીને
આયોદ્ધો હસ્તદ્વેર ધારણુ કરવાથી ભગવાનશ્રીના કેશવાદી ચોવીસ
નામ ગણાય છે તે મધે શ્રીગોવીંદભગવાન ગણાય તેમ છે અને તેઓ
શ્રીગોવીંદભગવાનને શુભારે વર્ષ ૨૩૦૦ ઉપર શ્રીઆર્ચશંકરાચાર્ય
મહારાજ થયેલા તેમણે વૈદીક વેદ ધર્મનાશ થએલો તે સ્થાપન
કરેલો તેઓશ્રીએ રચેલી ચપટ મંજરીકા સ્તોત્રના શ્લોક ૧૨ માં
“ મેયંગીતાનામ સદ્વસ્ત્રંધ્યેયં શ્રીપતિરુપમજહ્નનેયંસજ્જન
સંગતિ ચિત્તંદેયંદીન જનાયચવિત્તં મજગોવિન્દમ્ મજગોષિદમ્
મુંદમતે ॥ ૧૨ ॥ એ રીતે આખા સ્તોત્રમાં ગોવિંદ ભગવાનનું ભજન
કરવાનું જણાવ્યું છે. તથા ગોવિંદાષ્ટક નામના સ્તોત્રમાં સત્યં

જ્ઞાનમનન્તં નિત્યમનાકાશં પરમાકાશં ગોષ્ઠ પ્રાંગણારિંગણ
 ઓલમ નાયાસ પરમાયાસં માયાકાલ્પિત નનાકાર મુલનાકારં
 ક્ષમામાનાથ મનાથંપ્રણમન ગોવિંદં પરમાનંદમ્ ॥ ૧ ॥ વીગેરે
 શ્લોક આદથી વર્ણવ્યું છે તે ગોવિંદ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને કરેલી
 આગતીલા વિગેરે ભગવતના સ્સમા સ્કંધમાં વર્ણવી છે તે મધળી
 પરબ્રહ્મ ૩૦ કરેલી તે સ્તુતિ અને વંદન કરવા યોગ્ય બતાવી છે
 તથા તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનું શ્રીશંકરાચાર્ય મહારાજે પોતાનાં માતૃશ્રીના
 અવસાન વખતે કૃષ્ણાષ્ટક સ્તોત્રના શ્લોક ૧ માં “ ક્ષિયાન્નિષ્ઠો
 વિષ્ણુઃ સ્થિરચર ગુરુ વેદ વિષયોધિયાં સાક્ષીશુદ્ધૌહરિસુર
 દંતાઙ્ગ જ્ઞાનઃ ॥ ગદી શંખી ચક્રી વિમલ વનમાલી સ્થિર
 રુચીઃ શરણ્યો લોકેશો મમ ભવતુ કળ્પલોક્ષિ વિષયઃ ॥૧॥

એ રીતે આખા સ્તોત્રમાં શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનની પરબ્રહ્મરૂપે સ્તુતિ
 કરવાથી શ્રીકૃષ્ણભગવાને શંખ, ચક્ર, ગદા, પદ્મ ધારણ કરી શ્રીલક્ષ્મીજી
 સહીત દર્શન આપવાથી શંકરાચાર્ય મહારાજે પોતાનાં માતૃશ્રીને
 મોક્ષ કરાવ્યો હોતો તેમજ શ્રીરામાનુજાચાર્યજી તથા શ્રીવલ્લભાચાર્યજી
 તથા શ્રીસ્વામીનારાયણ પંથના શ્રી સહજનંદજી મહારાજ વીગેરે વૈષ્ણવી
 સંપ્રદાયવાળાઓએ શ્રીકૃષ્ણભગવાન પરબ્રહ્મ સોળ કળા અંબુજી અવતાર
 હોવાથી તેમનું ઇષ્ટદેવ ગણી તેઓની ભક્તિ, સેવા, પુજા કરવાથી
 સર્વના શ્રેય સધાય છે એમ નિશ્ચે કરી તે પ્રમાણે વર્તવા પોતાના
 આશ્રીત વિગેરેને વિદીત કરે છે. તે શ્રીરણુછાંડજી મહારાજની પુજા
 સેવા, નેવેલ (ભોમ) સણગાર વિગેરે સધળી આખતો વેગે રીતીએ

વેદોક્ત શ્રીગોસ્વામી હરગાયજી મહારાજે વૈષ્ણવી સંપ્રદાયને અનુસરી બાંધી આપેલી પ્રણાલીકા મુજબ થાય છે, એટલે દરરોજ સવારમાં ભગવાનશ્રીનું ઉત્થાપન થયા બાદ દંતધાવન કરાવી મંગળાભોગમાં દળના લાડુ મોહનથાળ પુરી, દુધ, દહી, સાકર, માખણ અથાણાં વીગેરે આરોગાવી પશ્ચિમ તરફનાં દ્વાર ઉઘડે છે અને તે પછી મંગળા આરતી થાય છે ત્યારબાદ બ્રાહ્મણો વેદોક્ત મંત્રોથી પાંચ અર્ધ, આચમન્ય કરાવી દુધ, દહીં, ઘૂન, મધ, સાકરથી પચામૃત સ્નાન તથા સુગંધીદાર ગંધ સ્નાન અને કેસર સ્નાન કરાવે છે તે પછી ગંગા, જમનાં, સગસ્વતીનાં ઠંડા ઉષ્ણને સુગંધીદાર સ્વચ્છ જળથી સ્નાન કરાવી આચમન્ય આપી અંગ વસ્ત્રથી લુછીને ઘેતી, અંગરખો, પાદ્ર વીગેરે વસ્ત્રો તથા હીરા, મોતી, પન્ના, માણેક, સુવર્ણ વીગેરેનાં અમુલ્ય આભૂષણો ધરાવે છે ત્યારબાદ ઉર્ધ્વપુર્વ તિલક શુસોભિત થાય છે. તે પછી બાળભોગ થાય છે તેમાં પુરી, સીરો, શાક, બજીઆ, દુધ આરોગવામાં આવે છે તે પછી શિઆળામાં ધન સંકાંતી બેસે, ત્યારથી પુરી થતા સુધી ધનુર્માસમાં ખીચડી, લાડુ, કઠી પાપડ, કાચલી, ભરત ધીનું ટાંકુ, શાક, કડોળ, અથાણું આરોગે છે. તે પછી સુગંધીદાર તેલ, પુષ્પોની માળા, તેમજ પુષ્પો, તુળસીદળ વીગેરે ચઢાવી બંધ દ્વારથી શણુગારભોગ થાય છે તેમાં અન્ન સમ્પત્તિમાં મગસના લાડુ, સીરો, પુરી ઘણી જાતનાં શાક, ગાયોનું ઉકાળેલું સાકર વીગેરે મસાલાદાર દુધ વીગેરે આરોગાવવામાં આવે છે તે પછી દ્વાર ઉઘાડી શણુગાર આરતી થાય છે ત્યારબાદ થોડીવારે ગોવાળભોગ શણુગારભોગની માફક થાય છે તે વખતે આરતી થતી નથી. પણ ઘણા વૈષ્ણવો પોતે તથા બીજા બ્રાહ્મણ ભારતી પ્રલસીદળ ચઢાવે છે તેમાં દર આવજુ મસિર્માં દેશ

પરદેશના ધણા બ્રાહ્મણો આવી પુનઃ કરી સવાલક્ષ તુલસીદળ ચઢાવી વિષ્ણુ સહસ્ર નામ વીગેરેથી ભગવાનશ્રીનું સ્તવન કરે છે તે પછી થોડી વારે રાજભોગ આવે છે તેમાં ખાંડનો છુટો લાડુ, રોટલી, ખીચડી, દુધપાક, દાળ, ભાત, કઢી, દહીંવડાં જીરું જીરું શાક, પાપડ વીગેરે ધરાવવામાં આવે છે અને તેનાં દરશન લોકોને થાય છે તે પછી મુખવાસ લીધા બાદ દ્વાર ઉઘડી રાજભોગની આરતી થાય છે ત્યારબાદ થોડીવારે ભગવાનશ્રી પોઢી જાય છે. આ સત્રણી વિધી ધણે ભાગે અપોર સુધીમાં બને છે તે પછી સાંજના કલાક ૪ થી ૫ સુધીમાં ભગવાનશ્રીનું ઉત્થાપન થાય છે તે વખતે શણગારભોગ માશક અણસખડી દળના લાડુ, સુધારેલો લીલો મેવો વીગેરેનો ભોગ ધરાવવામાં આવે છે તે પછી દ્વાર ખોલી ઉત્થાપનની આરતી થાય છે ત્યારબાદ થોડીવારે સેન ભોગ આવે છે તેમાં સીરો, પુરી, દુધ શાક, કઠોળ, ભજીઆ, બાજરીનો ટેપ્પરાં વીગેરે ધરાવવામાં આવે છે તે આરોગ્યા બાદ દ્વાર ઉઘડી આરતી થાય છે તે પછી અલંકાર અને શણગારમાં વખતને અનુસરતા કેરકાર થઈ શ્રીભગવાનને સુખ સન્નમાં પધારવા સાર મોજડી, પાવડી મૂકવામાં આવે છે તે પછી થોડીવારે સખડીભોગ આવે છે જેમાં સીરો, પૂરી લાડુ, માલપુડા, દુધપાક, પાકી કેરીનો રસ સેવ, રોટલી, માવાની ધારી, મેસુર, ખરશી, પેંડા, ખીરંજ. બાસુદી, સીખંડ, જલેખી ખાજાં, કળીના લાડુ, સુતરફેણી, મોહનચાળ વીગેરે પકવાન, દાળ, ભાત, કઢી, ખીચડી, રવૈયાં, દહીંવડાં વીગેરે ઘણી ઘણી જાતની સામગ્રી તથા ઘણી જાતનાં શાક, ભજીયાં, પાપડ, સેવો, ચટણી, અથાણાં, રાયતાં, લીલો મેવો, મસલાદાર દુધ, દહીં, માખણ વીગેરે ઘણી જાતનાં પદાર્થો ધરાવવામાં આવે છે.

આવે છે જેની સંખ્યા છાપનભંગા કરતાં વધારે થાય છે અને તે ભોગ ભગવાનશ્રી આરોગે છે તેનાં લોકોને દરશન થાય છે. સારખાદ બૈશાખ સુદી ત્રીજથી જેઠ સુદી પુનમ સુધી દુધભાત ધરે છે તેમાં દૂધ, ભાત, અથાણું, કાચલી, ૫ પડ, પાકી કેરીઓ આખી આરોગમાં આવે છે. તે પછી થોડીવરે ભગવાનશ્રી પોદી જાય છે. એ રીતે દરરોજ અને છે તેમાં તેહેવારના દિવસોમાં કંઈએક વિશેષ થાય છે.

સદરહુ સાંજનો સખડી ભોગ પેહેલાં થતો નહોતો પરંતુ સંવત ૧૯૦૦ ની સાલથી આણંદ ગામના વૈષ્ણવ મથુરદાસે પોતાના ખર્ચ સર કરાવ્યો. અને તે પછી સંવત ૧૯૨૬ ના ચૈત્ર સુદી ૧૨ ના દિવસે શ્રીમદ્ ગે.વામીશ્રી મટુલાલજી મહારાજે છાપન ભોગનો મનોરથ કર્યો હતો અને તે વખતે સખડી ભોગનું ફંડ કરી મોટી રકમ ભરી ભરાવી હતી. પાછળથી એ ભોગ ખાતે ઘણાં ફંડો થયાં છે. આ ભોગ દરરોજના તમામ ભાગોમાં શ્રેષ્ઠ છે જેમાં છાપન ભોગની સાલિય આવે છે તે પૈકી સખડી એટલે દાળ, ભાતને કેહેવામાં આવે છે તે ભોગમાં ચાખા શેર ૨ એ દાળ શેર ૦૧ અચ્છેર, ધી શેર ૦૧ પાસેર એ રીતે વપરાતું હોવાથી તેના ખર્ચ મહાત્માશ્રી ઇચ્છારા ભટ્ટજી મહારાજ તરફથી આવતો હતો તે કેટલાએક કાગણોથી નહીં અવવાથી તે વખતના રીસીવર રા. રા. માણેકલાલ નરોત્તમદાસે તે ભોગ બંધ કરવાનું હરાવ્યાથી તે ભોગ ગામ ઉતરેહના પંડ્યા ભાઈસ કર રેવાદત તરફથી તે ભોગ જરી રખાવવા તજવીજ કરી તેના જથ્થાના નિભાવ માટે રૂ. ૩૬૦૦) શ્રી ગોપાળલાલજી મહારાજની પેઢીમાં જમા કરાવેલા છે તેના વ્યાજમાંથી સદરહુ ભોગ દરરોજ થાય છે. તેમજ પેટલાદના રહીશ

વડનગરા નાગર બ્રાહ્મણ મહાત્માશ્રી નાગરદાસ બટજીની જગો અને મંદીર છે ત્યાંથી દરરોજ સણુગાર ભોગ વખતે અનસખડીની સામગ્રી સીરો, પૂરી લાડુ વિગેરે ભગવાનશ્રીને ધરાવવામાં આવે છે તે મહાત્માએ લાખી મુદત સુધી ભગવાનશ્રીની સેવા કરી હતી છેવટે વધુ સેવા કરવાની વાસના રહી જવાથી તેમણે પૂર્વ દેશમાં બ્રાહ્મણને ત્યાં અવતાર ધારણ કરી ઇચ્છારામજી નામથી નર્મદા કાંઠે હનુમતેશ્વર મહાદેવમાં રહી તપ કરી સિદ્ધિ મેળવી ડાકારમાં શ્રી રણુછોડરાયજી મહારાજની સેવા કરવા માટે પધાર્યા હતા તે વખતે તેમની સિદ્ધિના બગથી ઘણા વૈષ્ણવો ધર્માદા કરવા સાડ રૂપીઆ આપી જતા હતા તે નાણાંને શ્રી બટજી મહારાજે પોતાને માટે કંઈ બિપયોગ નહીં કરતાં દરરોજ ભગવાનશ્રીને પકવાન વીગેરેના અનસખડી ભોગ ધરાવી તેઓશ્રીએ બંધાવેલી શ્રી મહા પ્રભુજીની બેઠકે દરરોજ દ્વારકાવાસી ૩૦ ત્રીશની સંખ્યા સુધીનાં સાધુ માણસોને એક દીવસ પ્રસાદ લેવડાવતા હતા તે પછી તે લોકો અને બીજા અબ્યાગત લોકો હોય તેમને ઇલાયદી ધર્મશાળામાં રસોઇ કરાવીને જમાડતા હતા. એ પ્રમાણે તેઓ પોતાની હયાતી સુધી ચલવ્યું એટલુંજ નહીં પણ હાલ સુધી તેમના એકઠા થએલા ફંડમાંથી થાય છે. સદગુરુ બટજી મહારજે ભગવાનશ્રીના મંદીરમાં આરસપહાણુ જડાવ્યા તેમજ રંગમેહેલ બંધાવીને ભગવાનશ્રીને અર્પણ કર્યો તેમજ ગામતીનો પશ્ચીમ તરફનો મોટો ઓવારો બંધાવ્યો અને શ્રી મહાપ્રભુજીની બેઠક સ્થાપી તથા રધાકુંડ બંધાવ્યો વીગેરે ઘણાં ધર્માદા કામો કર્યા છે. તેઓશ્રી પૂર્વ જન્મમાં નાગરદાસ નામથી સેવા કરતા હતા તે વાત ગામમાં ચર્ચાવાથી તેમનાં પૂર્વ જન્મનાં

સગાંવહાલાંને પ્રસન્ન પડતું નહીં તેથી તેઓએ પેટલાદ ગામના શાસ્ત્રી મુળમંકર દાદાભાઈ ન મના અઠણને મોકલી પૂજાવતાં શ્રી ઇચ્છારામ ભટ્ટએ જીવાળ અધો કે પૂર્વ જન્મની વાત હમેશાં યાદ આવતી નથી પરંતુ અમારી જન્મોત્તરી તમારા ઘરમાં છે એવી અમોને યાદ આવે છે તે વિગેરે થયેલી વાતચીત ઊપરથી શાસ્ત્રી મુળસંકરે ઇચ્છારામ ભટ્ટ પૂર્વ જન્મમાં. ન ગરદાસ નામથી હતા એમ તેઓનાં સગાંવહાલાંને જણાવી તેઓની શંકા દૂર કરી હતી તેમજ તે ઇચ્છારામ ભટ્ટના અવસાન વખતે ભગવાનશ્રીની સેવા કરવાની વાસના રહી જવાથી તેઓએ શ્રીનાથજીમાં ટીકાયતગે સ્વામી તરીકે અવતાર ધરાયું કર્યો હતો અને તેઓ શ્રીનાથજી માહારાજની સેવાપુંજ કરતા થયા તે વખતે તેમના પૂર્વજન્મમાં ડોકોર મધ્યે ઇચ્છારામના વખતમાં વડોદરાના વાણીઆ વૈષ્ણવો જેઓ સેવા કરતા હતા તેમાંના કેટલાએકને શ્રીનાથજીમાં પોતાની પાસે બોલાવી સેવા કરવા સારૂ રાખ્યા હતા. આ પ્રમાણે તેઓશ્રીએ ત્રણ જન્મ સુધી ભગવાનશ્રીની સેવા કરી છે અને તેવા કેટલાએક માહાત્માઓ ડોકોર સ્થાનમાં આવે છે એ સંધળો પ્રતાપ શ્રીરણુછોડરાયજી મહારાજનો છે.

ઉપર પ્રમાણે ભગવાનશ્રીની સેવાપુંજ નેવેઘ વિગેરે પ્રેમ પૂર્વક ભક્તિ કરનાર ઘણા રાજા, મહારાજા અને શ્રીમંતો તથા ગૃહસ્થો તથા સાધુમહાત્માઓ વિગેરે ગામ પરગામ તથા દેશ પરદેશથી વારંવાર સંઘ કાઢીને આવતા હતા તે હવે કેટલીક મુદતથી રેલવે સ્ટેશન થવાથી લોકોને આવવા જવાની વધારે સારી સગવડ થઈ છે તેથી દર પુનમે ઘણા જાત્રાગુઓ અં વેપારીઓ વીગેરે હજારોની સંખ્યામાં આવે છે અને તેઓ ભગવાનશ્રીના દરસન કરી કેટલીએક મંડળીઆ

ખાંધી પ્રેમપૂર્વક ભજન કિર્તન દરેક પૂનમની રાત્રીએ કરે છે તેમાં આસો સુદી ૧૫ (માણેકદારીપૂનમ) ના રોજ લાખોની સંખ્યામાં ધણોજ મોટા મેળો ભરાય છે તે કરતાં કંઈએક કમી મેળો અશાડ સુદી ૨ (રથજત્રા) નો મેળો ભરાય છે અને તે દીવસે સવારમાં ભગવાનશ્રીગોપાળલાલજી મહારાજ રથમાં બેસી મંદીરમાં ફરી હાથી ઘોડા વીગેરેની સ્વારીમાં અંબાડીમાં બેસી ગોમતી પ્રદક્ષિણા માટે મોતીખાગ, રંગમેહેલ, બેઠક, રાધાકુંડ. વિગેરે સ્થળોએ થઈ માખણીએ ઓવારે આવી શ્રીલક્ષ્મીમાતાને મંદીરે થઈ નીજ મંદીરમાં સાંજે પધારે છે તે વખતે ભગવાનશ્રીને બાળચેષ્ટા પ્રમાણે ફેટલીએક ક્રીયાઓ કરી આરતી ઉતારવામાં આવે છે તથા શ્રાવણ વદી ૮ (જન્મશુભી) તથા સુર્ય, ચંદ્રના ગ્રહણના પર્વમાં તેમજ દીવાળીના તહેવારોમાં મોટા મેળો ભરાય છે અને તેમાં તે વખતે અનુસરતાં ભગવાનશ્રીને વસ્ત્ર અલંકારો ધરાવી નૈવેદ્યો વિગેરે થાય છે અને તેમજ દરેક સુકરવાર ને એકાદસીના દીવસે શ્રીગોપાળલાલજી મહારાજ હાથી, ઘોડા વીગેરેની સ્વારીમાં અંબાડીમાં ખીરાજી શ્રી લક્ષ્મીજી માતાને મંદીરે પધારી ત્યાંથી પાછા નિજ મંદીરમાં પધારે છે. તેજ પ્રમાણે આસો સુદી ૧૦ (દસરા)ને દીવસે ગામથી દક્ષિણ દીશામાં વીછણુ આગળની બેઠકે શ્રીગોપાળલાલજી મહારાજ હાથી, ઘોડા વિગેરેની સ્વારીમાં અંબાડીમાં બેસી પધારે છે. અને ત્યાં રક્ષાબંધન છોડી નિજ મંદીરમાં પાછા પધારે છે. એવી રીતે દરેક વખતે હાહમાહથી સ્વારીઓ નીકળે છે ને તેમાં ઘણા ગામ પરગામના લોકો આવે છે.

શ્રીરણછોડજી મહારાજના મંદીરનો વહીવટ તેઓશ્રીના સેવક તપોદન બેડાવાળ શ્રીગોડ મળી એકબંડારી બાવો નીચી પોતે ચલાવતા

હતા. તેમાં ભગવાનશ્રીની સેવાપુજા ચરણપર્શ નૈવેદ્ય અને દરશન કરવામાં વીગેરે લોકોને ધણી તરેહની અડચણો પડવાથી તે દુર જતા વીગેરે બાબત ડાકેર ગામમાં મોટી વસ્તીવાળા મેવાડા બાલણી વીગેરે ગોર અને ગામેનો વહીવટ કરનાર ત્રાંબેકર તરફથી સરકારમાં ફરીયાદો થતાં છેવટ મુખ્યાલ્ય હાઇકોર્ટથી તા. ૩ મે સને ૧૮૮૭ના રોજના હરાવ વીગેરેથી થયેલી સ્ટીમ મુજબ શ્રીરણુછોડજી માહારાજના મંદીરનો વહીવટ સને ૧૮૮૮ ની સાલથી સરકારથી એક રીશીવર કમેટીથી થાય છે. અને સેવક લોકોનો વહીવટ બંધ થયો છે તે બાબત તેમણે પ્રીવીકાઉગ્રીલમાં કરેલી અપીલ રદ ગઇ હતી. અને તે રીશીવર વાલી ડાકેર ટેમ્પલ કમેટીમાં ત્રણ મેમ્બર અમદાવાદ ડિસ્ટ્રીક્ટ કોર્ટથી પસંદ કરે તે તથા ચોથો મેમ્બર ત્રાંબેકરના કુટુંબનો અને પાંચમો મેમ્બર સેવક લોકોનો પ્રતિનિધિ એ રીતે કરવાથી તે દરએક તરફથી નીમાયેલા મહેમ્બરોથી સરકારથી મંજુર થયેલી સ્ટીમ પ્રમાણે રીતસર ચલે છે. તેમાં મેનેજર (રીશીવર) ની જગ્યાએ રાવ બહાદુર બાઇલાલ પુરેષોત્તમદાસ ડિસ્ટ્રીક્ટ ડીપોઝી કલેક્ટરની જગ્યાએથી રીટાયર્ડ થઇને પેન્શન લઇઓનરરી મેનેજર તરીકે વગર પગારે શ્રીરણુછોડજી માહારાજની સેવા કરવા તરીકે નોકરી કરે છે, તેઓ ધણી પ્રમાણીક અનુભવી અને વધારે કાબેલ હેવ થી વીશેષ કાળજીથી પ્રેમપૂર્વક કામ કરે છે. તેથી મંદીરનું હીત જલવાવાની સાથે લોકોને સારો લાભ મળે છે એટલે સેવક લોકોના વહીવટ વખતની અડચણો દુર થઇ. ફક્ત જત્રાણુ લોકોને ભગવાનશ્રીની સેવાપુજા ચરણપર્શ સારૂ ભગવાનશ્રીના સીદાસન ઉપર ચડવા માટે વગર કોમતે પાસ આપવાનો રીવાજ થયો છે તે ચોખ્ખું છે. ડાકેરમાં

શ્રીરણુછોડરાજ મહારાજની સેવાપુર્ણ ચરણપર્શ કરવાની તથા નૈવેદ્ય
(ભોગ) ધરાવવાની જગ્યા વીઝેરે લોકોને ઘણી સારી સવડ છે
તેવી રીતે બીજા કોઇ ઠેકાણે તેવી સવડ જોવામાં આવતી નથી.
ધક્ત શ્રીનાથજી મહારાજના મંદિરમાં તથા દ્વારકામાં અને બેટમાં
સારી અનુકૂળતા જણાય છે.

ભાગ ૪ થો.

ભક્તિ પ્રભાવ.

શ્રીરણછોડજી મહારાજે ભક્ત જોડાણા વિજયસીંહ ઉપર મોટી કૃપા કરી એવી રીતે જુદા જુદા ભક્તો ઉપર કૃપા કરી તેઓના મનોરથ સંપૂર્ણ કરી તેઓને આવેલાં મંકટો દુર કરેલાં છે. એવી રીતે કે શ્રીજગન્નાથપુરીમાં શ્રીકૃષ્ણ અને બળદેવજી તથા સુભદ્રાબહેન સહીતના નામથી તથા પંઢરપુરમાં પંઢરીનાથના નામથી તથા ત્રીપતીના કુંગર ઉપર બાલાજીના નામથી તથા શ્રીનાથ દ્વારમાં શ્રીનાથજીબાવાના નામથી વીગેરે ઠેકાણે છાયારૂપે પધારી મોટા અનુગ્રહ કરેલા. ત્યાં પણ હાલ સુધી સેવાપુર્ણ દરશન વીગેરેનો લોકોને સારો લાભ મળે છે. તથા ભક્તો ઉપર આવેલાં મંકટો ભગવાને કૃપા કરી વખતે વખત દૂર કર્યાં છે. એટલે:—

ચોપાદ.

(બાનાની પત રાખ પ્રભુ તારા બાનાની પત રાખ—એ રાગ)

રોહીદાસની પાત્રી લીધી, ન જોઈ જાતને ભાત,

સેના માટે નાપીક થઈને, નાઈ કહેવાણા હો નાથ;

પ્રભુ તારી “બાનાની” પત રાખ-૧.

(૩૬)

પ્રહલાદનું પ્રતીપાલન કીધું, સ્થંભમાં પુર્યો વાંસ,
તેલ કઢાઇ તો સીતળ કીધી, સુધ-વાની પાસ;
પ્રભુ તારી “બાનાની” પત રાખ-૨.

પંચાળીના પટકુળ પુર્માં. રાખી દુષ્ટ સભામાં લાજ,
સાહેરમાંથી ખુડતો રાખ્યો, રામ કહેતાં ગજરાજ;
પ્રભુ તારી “બાનાની” પત રાખ-૩.

ઝેર હતું તે તો અમૃત કીધું, દીધું મારાંને હાથ,
મહેતાને મંડળીક મારવા આવ્યો, ત્યારે કેદારો લાવ્યા મધરાત;
પ્રભુ તારી “બાનાની” પત રાખ-૪.

એવાં અનેક ભક્તોના સંકટ ભાગ્યાં, ત્યારે આવ્યો દૃઢ વિશ્વાસ,
તુળસીના સ્વામીને કહુ કર જોડી; પૂરે અંતરની આસ;
પ્રભુ તારી “બાનાની” પત રાખ-૫.

આ પ્રમાણે ઘણા ભક્તોનાં સંકટો કાપવામાં આવેલાં તે
મધ્યે મહેતા નરસંઘની કેટલીક હકીકત જોતાં માલુમ પડે છે કે તે
નરસંઘ મહેતાને ઘરમાં કલેશ થવાથી શ્રીગોપનાથ મહાદેવમાં
સંવત ૧૪૮૭ ના ચૈત્ર સુદી ૭ ના રોજ તપ કરવા ગયા અને એજ
સાલની ચૈત્ર સુદી ૧૫ ના રોજ શ્રીગોપનાથજી મહાદેવ તેમના ઉપર
પ્રસન્ન થઇ શ્રીકૃષ્ણભગવાનની પાસે લઇ જઇ રાસલીલાના દરશન
કરાવ્યાં તથા તે પછી મહેતા નરસંઘ ઉપર યએલી કૃપાથી શ્રીભગવાને
તેના આપનું શ્રાદ્ધ કર્યું તથા મોટી જાદવોની જાન સાથે તેમના
દીકરાને ધરણ્યાવ્યો, વેવાઇને ત્યાં નાહાંતી વખતે ઘણું ઉનું પાણી

મળેલું અને તેમાં ટાઢું પાણી ઉમેરવાનું નહીં મળવાથી મેઘ વરસાવી ટાઢું પાણી આપ્યું. તેમજ તેમનાં દીકરી કુંવરબાઇનું મામેરું પૂરું. દારકાં જનાર જનાણુઓએ કરાવી લીધેલી હુંડી સામળસા શેઠ બની દારકામાં સીકારી હુંડીમાં લખેલા રૂપીઆ આપ્યા. નરસઇ મહેતાની સ્ત્રી ગુજરી ગઇ ને દીકરી કુંવરબાઇ વિધવા થઇ તેથી તેને સાથે રાખી બીજી બાઇઓ, સહોત નરસઇ મહેતા ભજન કરતા હતા તે ઉપરથી મહેતા નરસઇ ઉપર વ્યભીચાર વીગેરે આરોપ મુકી તેમની ન્યાતીવાળા વીગેરે વિરોધી લોકોએ જુનાગઢના રાજા રાહામંડળીક જે ઘણો જુદ્ધી, નિર્દય હતો તેને નરસઇ મહેતાની ઘેરવર્તણૂક જાહેર કરવાથી તે રાજાએ મહેતા નરસઇને પોતાના મહેલમાં બોલાવી હુકમ કર્યો કે તમે પરમેશ્વરના ભક્ત હશે તો અમારી સભામાં અમારા દેખતાં અજ રાતે પ્રલનો હાર પરમેશ્વર તમોને આપે તેમ કરો અને તે પ્રમણે ધશે નહીં તો તમો સ્ત્રીલંપટ ખરાબ ચાલના છો એમ ગણી સવારે દીવસ ઉગતામાં મારી નાંખવામાં આવશે. એમ કહેવાથી મહેતા નરસઇ દીકરી કુંવરબાઇ અને બીજી કેટલીએક બાઇઓ સાથે ત્યાં ભજન કરવા બેઠા અને ઘણી તરેહના ભજન ગાયાં છતાં હાર નહીં મળવાથી સવારે રાજા મારી નાંખશે એમ ધારી મહેતા નરસઇએ પોતાની દીકરી કુંવરબાઇને કહ્યું કે:—

ચોપાઇ

સાસરીએ પધરૌરે કુંવરી મારાં રે;

પ્રભાતે પીએર રે તમારું પરવારી જશે.

વીગેરે નિરાશા બધું કહેવાથી કુંવરબાઇ વીગેરે જોણું મહેતાને

ધીરજ આપી ભગવાનને હાર માટે જુદાં જુદાં ભજનો ગાઇ સ્તુતી કરી તેના અંદર સુરસેના નામની બાઇના ભજનથી રાજી થઇ ભગવાને તેને કહ્યું કે મેહેતાને કહો કે કેદારો રાગ ગાય હું હાર આપીશ તે ઉપરથી તે બાઇએ મેહેતાને તેમ કરવા કહેતાં રાગ કેદારો સાધુ જમાડવા સાડ રૂપીઆ ૬૦) લઇ ગીરો મુકેલો છે તે છોડાવાય નહીં ત્યાં સુધી રાગ ગવાય નહીં એટલે સવાર થતાં મનુ છે એમ મેહેતાએ કહ્યું તે સદર બાઇ સુરસેનાએ ભગવાનને વિનંતી કરતાં શ્રી ભગવાન દામોદરે દય કરી સંવત ૧૫૧૨ના માગશર સુદી ૭ ના રોજ તે કેદારો રાગ ગીરો રાખનારને રૂપીઆ સાઠ આપી તેના ખત નીચે પહોંચ લખ વી લઇ સભામાં નરસઇ મેહેતાના બોળામાં તે ખત અંતરીક્ષથી આવી પડવાથી તે જોઇ મેહેતા નરસઇ ધણો રાજી થયો અને રાગ કેદારો ગાવાનો શરૂ કર્યો. એટલે તેજ રાત્રે પરમ કૃપાળુ ભગવાનશ્રી કૃષ્ણ દામોદરે સભામાં પધારી મેહેતા નરસઇને હાર વીગેરે આપ્યું એવી રીતે કે—

ચોપાઇ

કમાડ કરકડીઆંને ગગન ગરગડીયાં, મંડલીકના મંદીરમાં,
ભૂગળ ભાંગીને તાળાં તૂટ્યાં, પધાર્યાં સ્યામ સરીર ૧ કમાડ

ખજભળીઆં ધડકો સીસાં, પડે પોળ પગાર,
નાઠા ભૂર સભાથી સર્વકો થઇ રહ્યો હાહાકાર—૨ “કમાડ”

આસનથી ઉઠયા અવિનાસી, આવ્યા સભામોખર,
સભા સર્વ દેખતાં આપ્યો, આપ્યો મેહેતાજીને હાર—૩ ‘કમાડ’

(૩૯)

પિતાંબર પ્રિતે ઓઢાડી, આખ્યાં કાને કુંડળ જોડ,
મસ્તકે મૂગટ સમર્પી, નાચે જય જય શ્રી રણુછોડ-૪ 'કમાડ'

મૂખ મેરલી મચ્છરી વજડે, દીનોન થ દયાળ,
રંગીસો છખીસો છોગાજો!, વાલો તે લે બમરી કરતાલ-૫ 'કમાડ'

જય જયકાર સૌ સખીઓ ઓલે, ધન્ય ધન્ય ગોકુળરાય,
નરસૈયાને ફરી ફરી ભેટે, હૈડે હરખ ન માય-૬ 'કમાડ'

એ રીતે બનવાથી રાજ મંડળીકે સભા સહિત મેહેતાજીને
પગે લાગી ક્ષમા માગી. મેહેતા નરસંઘએ ભગવાનશ્રીની અનેક પ્રકારે
સ્તુતી કરતાં શ્રી ભગવાનને કહ્યું કે: —

(રાગ પ્રભાતીયું)

ધન્ય તું ધન્ય તું એમ કહે શ્રી હરી

નરસૈયા તું મારો ભક્ત સાચો,

મેલી પુરસાતન સખીને રૂપે શ્રેષ્ઠ;

તાહરે શ્રેષ્ઠ જોઈ હું રે રચો.-ધન્ય તું

તુજમાં ને મુજમાં ભેદ નહીં ન ગરા;

માન્ય તુ માહરી વેદ વાણી,

દજ પતીત મહરી નથી તુજને,

માગતાં મોકલ્યું ટાહું પાણી ધન્ય તું

(૪૦)

મામેર કીધુ તે કેમ ગયો વીસરી,

હાર આપ્યો તે પ્રત્યક્ષ ભૂપ,

ચૈદ્ર અભાંગમાં તુ સમો કેા નહો,

તાહર માહર એક રૂપ, -ધન્ય તું

તાહરો અક્ષર ગાયને સાંભળે,

કુળ સહીત પવિત્ર થાય,

બાંધે નરસૈઓ મીઠું બોલી શુ રીઝવે,

કર જોડી કૃષ્ણજી સમ ખાય- ધન્ય તું

એ રીતે અનેક ભક્તોનાં અનેક સંકટો શ્રીરણુછોજ
મહારાજે દુર કરેલાં છે.

ભાગ ૫ મો.

જ્ઞાનપ્રભાવ.

શ્રીકૃષ્ણ પુરણ પુરુષોત્તમ અક્ષરધામમાં દ્વીરભુજ મેઘગર્ભ પુરુષાઆકાર દીવ્યસ્વરૂપ વ્યતિરેક રૂપથી ખીરાજે છે તેઓનું તેજ, બ્રહ્મ અને આત્મા છે તેઓ અન્યયરૂપે વૈકુંઠ, શ્વેતદ્વીપ વીગેરે ઠેકાણે ચતુરભુજ, અષ્ટભુજ, વિશ્વરૂપ ધારણ કરી સૃષ્ટિનું પાલન પોષણ કરી દરેક પ્રાણીમાં અંતરયામી રૂપે રક્ષા છે ને એવી રીતે કે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે પરમ ભક્ત અરજુન તથા ઓઢવજીના પૂછવાથી તેમને કરેલો બોધ શ્રીમદ્ ભગવત ગીતા તથા ભાગવતના એકાદશ સ્કંધ વીગેરેમાં જણાવેલો છે કે પ્રલય વખતે સરવ કરતાં પહેલાં જગતના આરભે કેવળ ભેદ રહીત સત્ય સ્વરૂપ શ્રીકૃષ્ણ પુરણ પુરુષોત્તમ પરબ્રહ્મ પરમાત્મા એકજ હતા તેઓને માયાના ફળરૂપ અજ્ઞાની જીવોના અદૃષ્ટના ભોગ ભોગજીવવાની દૃષ્ટા થવાથી કાળ સમીપે આવવાને લીધે દૃષ્ટા (પુરૂષ) અને દસ્ય (પ્રકૃતી) રૂપે ઉત્પન્ન થયા. પ્રકૃતીના ક્ષોભથી સત્વ, રજ, ને તમ ત્રણ ગુણ ઉત્પન્ન થયા અને તેમાંથી મહતત્વ, ક્રીયાશક્તિ તથા જ્ઞાનશક્તિ વાળું પેદા થયું, મહતત્વથી અહંકાર, સાત્વીક, રાજસ ને તામસ પેદા થયા. તેમાં સાત્વીક અહંકારથી અગ્નિઆર ઈંદ્રિઓના દેવતા તથા મન અને રાજસ અહંકારથી પાંચ જ્ઞાન ઈંદ્રિયો ચક્ષુ, કાન, નાક, ચામડી, જીન્હયા તથા પાંચ

કર્મ ઇંદ્રિયો હ થ, પગ, ગુદા, સીષ્ણુ અને વાક એ રીતે થયાં તથા તામસ અહંકારથી પંચ મહાભુત તથા પંચતનમાત્રા એટલે આકાશ અને તેની તનમાત્રા શબ્દ, તથા વાયુ અને તેની તનમાત્રા શબ્દ, સ્પર્શ, તથા તેજ અને તેની તનમાત્રા શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, તથા જળ અને તેની તનમાત્રા શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ રસ, તથા પૃથ્વી અને તેની તનમાત્રા શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ. ગંધ એ રીતે ઉત્પન્ન થયાં તથા મનથકી બુદ્ધી, ચિત્ત, અહંકાર એ રીતે ચાર અંતઃકરણ થયાં તે સર્વ પદાર્થ ભગવાનશ્રીની પેરણાથી શક્તિવાળા થઈ તે મધ્યે દશ છંદ્રી, પંચ મહાભુત, પંચ તનમાત્રા, ચાર અંતઃકરણ મળી તત્ત્વ ચોવીશનું ભગવાનશ્રીના સ્થાનરૂપ થયેલું ઈંદુ લાંબી મુદત જળમાં રહ્યું તે ઉલું નહીં થવાથી તેમાં ભગવાનશ્રી નારાયણ પ્રવેશ કર્યો તે નારાયણના નાભીમાં વિશ્વ નામના કમળમાં બ્રહ્મા થયા તેમણે તપ કરી ભગવાનશ્રીની આજ્ઞા મુજબ સૃષ્ટિ રચી તેમાં લોકપાળો સાથે બુલોક (પૃથ્વી સાથે પાતાળ), બ્રુવલોક (અંતરીક્ષ), સ્વર્ગલોક (બ્રહ્મલોક સુધી) એ રીતે ત્રણ લોકને રચી સ્વર્ગલોક દેવતાઓનું સ્થાન, બ્રુવલોક જુતાદીકનું સ્થાન, બુલોક મનુષ્ય વીગેરેનું સ્થાન અને જાનીઓનું એ ત્રણ લોકોની ઉપર પરબ્રહ્મરૂપ સ્થાન થયું. અસુરો તથા નાગોને માટે પૃથ્વી નીચે પાતાળમાં સ્થાન રચ્યું. પૃથ્વી કર્મ સ્થાન ગણાય છે. આ રીતે ત્રીગુણાત્મક કર્મ કરનારાની સર્વ ગતિઓ ત્રણ લોકમાં થાય છે તથા ઉપરના લોકમાં યોગ, તપશ્ચર્યા, સંન્યાસશ્રમ સેવવાથી મહરલોક, જનલોક, તપલોક, સત્યલોકની નિર્ભળ ગતિઓ મળે છે. કાળ સ્વરૂપ ભવાન કર્મના ફળને આપનાર તેની શક્તિથી આ સર્વ જગત કર્મમાં જોડાયેલું છે તે સંસારના ગુણ

પ્રવાહવીશે સત્યલોક સુધી ઉત્તમ ગતિને તથા સ્થાવર સુધી નીચ ગતિને પામે છે એ ગતીઓ ચંચળ છે માત્ર વૈકુંઠલોક એક સ્થિર છે નહાનો, મોટો, પાતળો, જડો જે જે પદાર્થ ઉત્પન્ન થાય છે તે પ્રકૃતી પુરુષથી વ્યાપ્ત હોય છે જે પદાર્થ જેના આદિમાં તથા અંતમાં હોય છે તે પદાર્થના મધ્યમાં હોય છે. દૃષ્ટાંતમાં જેમ ઘડો બનતાં પહેલાં માટી હતી તેમાંથી ઘડો બન્યે તે માટી છે અને તે ડુટી ગયેથી માટીજ થવાની છે તેમ આ જગત વિકારરૂપ વહેવાર માટે છે પરંતુ વસ્તુતા એ એક પરબ્રહ્મ સત્ય છે.

કારણરૂપ પ્રકૃતી તેના અધીષ્ઠાતા પુરુષ ગુણોનો લોભ કરી કર્ચેને પ્રમટ કરનાર કાળ આ દ્રણ શ્રીભગવાનતુ સ્વરૂપ છે તેમાં પ્રકૃતી ભગવાનશ્રીની શક્તિ તથા પુરુષ અને કાળ ભગવાનશ્રીની અવસ્થા છે. જીવોને નાના પ્રકરના ભોગો આપવા માટે ઉત્પન્ન થએલી આ મોટી સૃષ્ટિ સ્થિતી રહે ત્યાં સુધી પિત પુત્રરૂપે અવીચ્છીન ચાહ્યાં કરે છે તે સ્થિતી પરમાત્માની દ્રષ્ટિ રહે ત્યાં સુધી ટકી રહે છે જેમાં ભોડાની અનેકવાર સૃષ્ટિ અને પ્રલય થાય છે એવું આ બ્રહ્માંડ ભગવાનશ્રીની સુરતીરૂપ કાળના સપાટામાં આવે છે સારે એકઠાં થયેલાં પંચભુતો બુદ્ધિ થવા માટે છે એટલે શરીર, અન્નમાં, અન્ન, ખીજમાં ખીજ, પૃથ્વીમાં, પૃથ્વી, ગંધમાં, ગંધ, પાણીમાં, પાણી, રસમાં, રસ, તેજમાં, તેજ, રૂપમાં, રૂપ, વાયુમાં, વાયુ, સ્પર્શમાં, સ્પર્શ, આકાશમાં, આકાશ, શબ્દમાં, લય પામે છે. ઇન્દ્રિયો પોતાને પ્રવરતાવનારા દેવોમાં, દેવો પોતાના નિયંતા વૈકરીક મન વીસે, સખ્દ અહંકારમાં, અહંકાર મહતત્વમાં, મહતત્વ પોતાના કારણરૂપ ગુણોમાં, ગુણે માયામાં, લય પામે છે, માયાવૃત્તી રહીત થએલા કાળમાં, કાળનો માયાને

ચલાવનાર પુરુષમાં લય થાય છે. પુરુષ પોતાની પ્રકૃતિમાં લય ચાલે પુરુષ સ્વરૂપે પોતાના આત્મામાં રહે છે, આત્મા હિંસાથી રહીત છે માટે કોઈમાં લય નહીં થતાં પોતાના સ્વરૂપમાં રહે છે. આ જગતની સૃષ્ટી વડે તથા પ્રલય વડે આત્માજ અધીષ્ટાનરૂપે તથા અવીચ્છીન રૂપે જણાય છે.

ઉપર પ્રમાણે બ્રહ્માંડની રચના થવાથી તેના અંદર ઉત્તમ થએલા રત્નેગુણી બ્રહ્માજીનો બેપગર્ધ (સોવરસ) નો આયુષ્ય ગણાય છે કે જેઓ એક દીવસ ચર હજાર યુગનો તથા રાત્રી ચારહજાર યુગની ગણાય છે તેમાં કાળની ગણતરીનો પ્રકાર એવો છે કે મનુષ્યોનું જે વરસ તે દેવતાઓની એક દીવસ રાત્રી છે અને તેવા પંદર દીવસોનો એકપક્ષ ને બે પક્ષનો એક માસ ને બાર માસનું એક વરસ ગણતાં બારહજાર વરસોના ચારયુગ થાય છે આ ચારયુગ તે બ્રહ્માનો એક દીવસ અને તે પ્રમાણે ચારયુગની રાત્રી થાય છે તે મુજબ પક્ષ, માસ, વરસો વીગેરે પ્રમાણે જ્યારે સો વરસ થાય છે ત્યારે બ્રહ્માનું આયુષ્ય પુરણુ થાય છે. જ્યારે બ્રહ્માના દીવસનો આરંભ થાય છે ત્યારે અવ્યક્ત એટલે કારણ રૂપી માયાથી સર્વ સ્થાવર, જંગમ વ્યક્તિઓ પ્રગટ થાય છે ને જ્યારે બ્રહ્માની રાત્રીનો આરંભ થાય છે કે તેજ અવ્યક્ત નામ ધારી કારણમાં ત્રીસોકના સર્વ જગતનો લય થાય છે. ને બીજા દીવસના આરંભમાં જે પ્રાણીઓનો સમૂહ પ્રથમ હોતો તેજ આ બ્રહ્માને દીવસે ઉત્તમ થાય છે અને પાછી રાત્રી પડે છે ત્યારે વિનાસ પામે છે અને ફરીને પાછો જ્યારે દીવસ થાય છે ત્યારે કર્માદીકને આધીન એવો તેજ પ્રાણીઓનો સમૂહ

ઉત્તમ થાય છે પરંતુ કોઇ બીજો નવીન સૃષ્ટી સમૂહ ઉત્તમ થતો નથી.

આ જગતનું ઉત્તમ તથા અવિનાસી જે મૂળ કારણ તે બ્રહ્મ કેહેવાય છે જેને અક્ષર બ્રહ્મ કહે છે. સ્વભાવ એટલે બ્રહ્મનું જીવ રૂપે થવું તે તેજ શરીરમાં ભેળા રૂપે રહેતો થકો અધ્યાત્મ કેહેવાય છે. જરાયુજ, અંડજ, સ્વેદજ, ઉદ્ભીજ એવી ચાર પ્રકારની પ્રાણીઓની ઉત્પત્તિ તથા વૃદ્ધી કરનારો જે યજ્ઞ તેનું નામ કર્મ કહે છે. દેહઆદીક નાંવત પદાર્થો અધીભૂત કેહેવાય છે. સૂર્યમંડળની મધ્યે રહેનાર શ્રી ભગવાનના અંસરૂપ ઉત્તમ થએલા સર્વે દેવતાઓના અધિપતી વિરાટ પુરૂષ આધિ દેવ કેહેવાય છે. અને દેહધારીઓમાં શ્રેષ્ઠ આ શરીરમાં અંતર્યામીપણાથી રહેતા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન અધિયજ્ઞ કેહેતાં યજ્ઞના અધિષ્ઠાતા દેવ યજ્ઞાદીક કર્મોના પ્રવર્તક અને ફળોના દાતા છે. “દષ્ટાંત” એ ગરૂડ સાથે જોડાયેલા મીત્ર એક દેહરૂપી વૃક્ષનું આલિંગન કરે છે તે બેમાં એક સ્વાદુ વિષયને ખામ છે અને બીજો વિષયનું ભોજન નહીં કરતાં પ્રકાશ કરે છે.

જે પુરૂષ મરણ વેળાએ ઉપર કહેલા લક્ષણવાળા અંતર્યામી રૂપ જે પરમેશ્વર તેનું સ્મરણ કરતા દેહ ત્યાગ કરીને જાય છે તે પરમેશ્વરના રૂપને પામે છે. કેવળ પરમેશ્વરનું સ્મરણ કરતાં તેઓના રૂપને પામે છે આવો નિયમ નથી પરંતુ મનુષ્ય મરણ વેળાએ જે જે પદાર્થને સંભારતાં શરીરને ત્યાગ કરે છે તે તે પદાર્થને પામે છે કારણ કે નિત્ય તે પદાર્થોના વિચાર કરવાથી તે વસ્તુની તેનામાં વાસના લાગી રહે છે. મરણ વેળાએ મનુષ્ય પરાધીન થઇ જાય છે.

તેથી શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનું સ્મરણ કરવાનો ઉદ્દેશ કરી શકે નથી તે વખતે તો માત્ર પૂર્વની વાસનાથીજ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનું સ્મરણ થાય છે. માટે સદાકાળ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનું સ્મરણ કરવું એટલે ચિત્ત સુદ્ધ થઇ મન બુદ્ધિને અર્પણ કરવાથી તેઓને પ્રાપ્ત થઇ શકાય છે.

જે યોગી બીજી વસ્તુમાં મન રાખ્યા સીવાય શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનું સ્મરણ કરે છે તેને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન સેહેજ પ્રાપ્ત થાય છે અને દુઃખને આપનારા તથા અનિત્ય એવું પુનર જન્મને પામતા નથી. બ્રહ્મલોકથી માંડીને સર્વે લોકો પુનર જન્મ ધરનારા છે પરંતુ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને પ્રેમ થએલા મનુષ્યો તો ફરીને જન્મતા નથી માટે તેઓની ભક્તી સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે. અને તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની એક નિષ્ઠાથી ભક્તી કરનાર પુરુષને યોગ, (ધનાદીકનો લાભ) ક્ષેમ, (મળેલી વસ્તુનું રક્ષણ) તથા મોક્ષ. તેની પ્રાર્થના વિના શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન આપે છે. તે શ્રીકૃષ્ણ કે જે સર્વશક્તિ આદી ગુણવળા તેમને વીણે મન એકાગ્ર કરી કર્માદીક અર્પણ કરી તેઓ ઉપર નિષ્ઠાવાળા તથા પરમ શ્રદ્ધા રાખી આરાધન કરનાર ઉત્તમ યોગી ગણાય છે તે વગર પ્રયાસ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને પ્રાપ્ત થાય છે. તથાપી રૂઝ્દાદીકથી જેનું નામ ઉચ્ચારી શકાય નહીં એવા રૂપાદીકથી રહીત સર્ત્ર વ્યાપક અવ્યક્તપણાથી અચોત્ય માયાના કાર્ય રૂપ સંસારમાં અધીષ્ઠાતા રૂપે રહેલા અચળ, નિત્ય એવા અવિનાશી પરબ્રહ્મનું જીનેન્દ્રીથી સમદષ્ટિથી સર્વ પ્રાણીઓના હિતમાં રહી ભજે છે તે પણ તેઓ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને પામે છે પરંતુ અવ્યક્ત પરબ્રહ્મ ઉપર જેનું મન આસક્ત થયું છે એવા તે યોગીને અધિક

કલેસ થાય છે કારણ દેહાભિમાનીઓ ધણા કષ્ટથી અન્યક્ત એવા પરબ્રહ્મ વીણે નીત્ય સ્થીતી મેળવી શકે છે તાત્પર્ય કે દેહાભિમાનીઓનું અત્મ સ્વરૂપે રહેવું એ કષ્ટ છે માટે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને વીણે સર્વ કર્મ અર્પણ કરી જે સર્વજ્ઞ આદીક ગુણવાળા છે તેઓની અનન્ય એવા ભક્તિ યોગથી ઉપાસના કરી મનને જોડી ધ્યાન કરનાર મનુષ્યનો થોડા સમયમાં સંસારમાંથી ઉદ્ધાર થાય છે તેથી તે ઉત્તમ ગણાય છે.

પ્રકૃતી પરમેશ્વરની શક્તિ છે અને પુરૂષ પરમાત્માનો અંશ છે માટે તે બંને અનાદિ જાણવા દેહ ઇંદ્રિયોના વિકારો તથા ગુણોના પરિણામ રૂપ, સુખ, દુઃખ, મોહ વીગેરે પ્રકૃતીથી ઉત્પન્ન થએલાં છે. પ્રકૃતિ પોતે શરીર રૂપ પરિણામ પામે છે અને પુરૂષ (જીવ) સુખ દુઃખનો ભોક્તા છે. પ્રકૃતી અચેતન છે તેથી તેનું સ્વતઃકર્તાપણું તથા પુરૂષ અવિકારી છે માટે તેનું ભોક્તાપણું ઝંભવે નહીં પરંતુ જીવના અદર્શના લીધે તથા ચૈતન્યના અધિષ્ઠાનને લીધે અચેતન એવી પ્રકૃતીનું કર્તાપણું ઝંભવે છે તથા ભોક્તાપણું એટલે સુખ દુઃખ વીગેરે જાણવાના ચૈતન્યનો કર્મ છે તે પ્રકૃતીના નિકટમાં રહેવાથી પુરૂષ ભોક્તા કહેવાય છે. પુરૂષ પ્રકૃતીના કાર્યરૂપ દેહ વીણે હું શરીર છું એવા વિચારથી રહ્યો છે તેથી દેહથી ઉત્પન્ન થએલાં સુખ દુઃખ આદી ભોગવે છે અને તે પુરૂષ દેવાદિકની ઉત્તમ યોનીમાં તથા પશુ પક્ષી વીગેરે નીચ યોનીમાં જન્મ લે છે તેનું કારણ શુભા શુભ કરનારી ઇંદ્રિયોનો સંગ છે.

પુરૂષ, સ્ત્રી, પશુ, પક્ષી વીગેરે પ્રાણીઓના શરીર પ્રકૃતી રૂપ છે તથા પુરૂષ (જીવ) ચૈતન્યરૂપ છે એટલે સ્થાયત્વ જંગમ જે

વસ્તુ ઉત્પન્ન થાય છે તે પ્રકૃતીરૂપે એક છે તથા પ્રાણીરૂપે બુદ્ધ છે તે સર્વ અજ્ઞાનથી ક્ષેત્ર અને ક્ષેત્રજ્ઞના અધ્યાસથી થાય છે. દેહ તથા ઇંદ્રિયાકારે પરિણામ પામેલી પ્રકૃતીજ આ સર્વ કર્મો કરે છે. આત્મા અકર્તા છતાં હું કંઈ છું અને આ મારું છે આપું આત્માને અભિમાન થાય છે. તે દેહી અજિમનથી થાય છે. પ્રલય વેળાએ સ્થાવર જંગમ પ્રાણીઓના ભેદ પરમેશ્વરની માયામાં રહે છે. તથા સૃષ્ટિ વખતે તેજ માયથી ફરીને પ્રાણીઓ વીસ્તાર પામે છે તેમાં કેટલીકએક સૃષ્ટિ માનસીક તથા કેટલીએક સ્ત્રી પુરુષના સમાગમથી સન્નતી સવર્ણથી તથા કેટલીએક વિન્નતી વિવર્ણથી અને કેટલીએક અન્ય રીતે સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થાય છે જેમકે શ્રીનૃસિંહ ભગવાન સ્થંભમાંથી પ્રગટ થયા તથા અમસ્તમુની કુંભમાંથી અને એકલશ્રૃંગી હરણીમાંથી ઉત્પન્ન થયા તથા લોપામુંદ્રા (અગસ્તની સ્ત્રી) પુરુષરૂપે જન્મેલી તે સ્ત્રીરૂપે થઈ તથા દુષતરાજની પુત્રી સિખંડી નામની હતી તે પુરુષરૂપે થઈ વીગેરે હકીકત જોતાં સ્ત્રી પુરુષના દેહોમાં આત્મા એક છે તેમજ પ્રકૃતિરૂપે એક છે (દૃષ્ટાંતમાં) જેમ એક માટીના પીંડામાંથી કેટલાં એક ભાગનો રાતે ઘડો બનાવ્યો તે પછી બરવા તથા કાઢવા અને આપવા ક્ષેત્રમાં કામ આવે છે અને તેજ પીંડામાંથી કેટલાંએક ભાગની કાળી હાંદવી બનાવી તે રસોઈ કરવા વીગેરે કામમાં આવે છે પરંતુ ઘડો તથા હાંદવી બન્ને માટીનાં છે તેમ સ્ત્રી પુરુષમાં એક ગણાય નહીં. પરંતુ પુરુષની વૃત્તિ ધરનો તથા બહારનો વ્યવહાર ચલાવવામાં ધણે ઠેકાણે ફરતી રહે છે અને સ્ત્રીની વૃત્તિ ફક્ત ધરનો વ્યવહાર ચલાવી પોતાના પતિની સેવા તરફ લાગેલી રહેવાથી દસલપણથી પ્રેમપૂર્વક તેણે કરેલી સેવા પુરુષ કરતાં અધીક થઈ

પડે છે તેથી શ્રીભગવાનને પણ તેવી સેવા વધારે પ્રિય થઇ જવાથી ગોપીઓ વીગેરે અનેક અજ્ઞાની સ્ત્રીઓ પ્રેમ લક્ષણો ભક્તિથી સદગતીને પ્રાપ્ત થઇ છે તેથી નરસમ્રાટ મહેતો, દયારામભાઇ વીગેરે ભકતોઓ સખી ભવથી ભગવાનની ભક્તિ કરેલી જણાય છે.

સૃષ્ટિના આરંભથી સદાકાળ બ્રહ્મરૂપ પ્રકૃતી પરમેશ્વરની યોની એટલે ગર્ભાધાન કરવાનું સ્થાન છે અને પરમેશ્વર તે પ્રકૃતીમાં બીજરૂપે જગતના વિસ્તાર કરનારા ત્રિદાભાસને મુંડે છે એટલે પ્રલય વેળાએ ભગવાનના રૂપમાં અવિદ્યા વીગેરે વાસના યાળા ક્ષેત્રજ ભજેલાને સૃષ્ટિ વેળાએ ક્ષેત્રની સાથે જોડે છે તેથી બ્રહ્માદીક સર્વે પ્રાણીઓ ઉત્પન્ન થાય છે. મનુષ્યાદીક સર્વે યોનીઓ વીશે સ્થાવર જંગમ જે જે છવો ઉત્પન્ન થાય છે તે સર્વ મૂર્તિઓની માતાને ડેકાણે મહાબ્રહ્મ પ્રકૃતી છે. પરમેશ્વર ગર્ભાધાનાદિક કરનાર પિતા છે અને પ્રકૃતીથી ઉત્પન્ન થએલા સત્વ, રજઃ, તમ આ ત્રણ ગુણો છે તે પ્રકૃતીથી ઉત્પન્ન થએલાં દેહમાં દેહીરૂપે રહેલા શરીરી ત્રિદાભાસ જે વસ્તુતાએ નિર્વીકાર છે તેને સુખ દુઃખ મોહ વીગેરે સાથે જોડી બાંધે છે. એટલે સત્વગુણ સુખ અને જ્ઞાનમાં તથા રજુગુણ અનેક પ્રકારના ઈર્મમાં તથા તમો ગુણ અજ્ઞાનતામાં જોડે છે. પરંતુ જે પ્રાણી પરમેશ્વર શ્રીકૃષ્ણને એકાંતીક ભક્તિ વડે સેવે છે તે સત્વાદીક ત્રણે ગુણોને ઓળંગીને બ્રહ્મરૂપ થવાને યોગ્ય થાય છે. સત્ત્વનાં કાર્ય ભગવાનશ્રીની દૃઢા મુજબ અને છે જ્યારે જ્યારે ધર્મનો નાશ થાય છે ત્યારે ત્યારે સ્વધર્મમાં રહેનાર સતપુરૂષોના રક્ષણ કરવા માટે તથા દુષ્ટકર્મ કરનારાઓના નાશ કરવા માટે, તથા સ્વધર્મનું સ્થાપન કરવા માટે પરમેશ્વર પોતાના આત્માને સરજી યુગે યુગે અવતાર ધરે છે. પરમેશ્વર શ્રીકૃષ્ણ ઉપર મુજબ અનેક પ્રકારે કાર્યો કરે છે તે ઉદાસીન-પણાથી કામના રહીત હોવાથી તેઓને કોઇ રીતે બાંધ કરતા નથી.

ભગવાનશ્રીની માયામાંથી ઉત્પન્ન થએલા સત્વ. રજ, તમ આ ત્રણ
 મુણેથી દેહધારી જીવને અજ્ઞાનને લીધે શોક. મોહ, મુખ, ક્રુધ
 વીગેરે બાસે છે તે પણ સ્વપનાવત હોવાથી વાસ્તવીક નથી તોપણ
 ભગવાનશ્રીની દેહ ધારીએને મોક્ષ આપનારી બ્રહ્મવિદ્યા અને બંધન
 કરનારી અવીદ્યા બન્ને અનાદી કાળની શક્તિઓ છે તે ભગવાનની
 માયા વડે રચાયેલી હોવાથી ભગવાનશ્રી જ્યાંસુધી અજ્ઞાન ફેલાવે છે
 ત્યાંસુધી જીવને બંધન રહે છે. અને જ્ઞાન આપે છે ત્યાર મોક્ષ
 રહ્યું છે અર્થાત્ બંધ અનાદિ ને મોક્ષ નીત્ય છે. આત્મા કહેતાં
 જીવ એક સ્વરૂપે હોવાથી તેને બંધન કે મોક્ષ કાંઈ પણ નથી છતાં
 તે આત્માના અદ્વય અંશરૂપ જીવને અજ્ઞાનથી બંધન અને જ્ઞાનથી
 મુક્તિ થાય છે. પરંતુ ભગવાનશ્રીને તેમાંનું કાંઈ નથી. દૃષ્ટાંત કે
 જેમ ચંદ્રમા એક છે નોપણ જળાદીકની ઉપાધીને લીધે તેના બીજ
 અને પ્રતીબીબ રૂપે ભેદ પડે છે. અને પાણીમાં થતા કંપાદીક પ્રતીબીબને
 થાય છે મુખ્યબીબ ચંદ્રને થતાં નથી તેમ તે પ્રતીબીબે ઉપાધીના
 ભેદ કરી જુદાં જુદાં હોય છે તેથી તેના પાણીના ઘણા ઘડા
 ભરેલામાંથી જે ઘડો ફુટી જાય છે તેનું પ્રતીબીબ મુખ્ય બીબમાં
 મળી જાય છે પણ બીજા ઘડાઓમાં રહેલાં પ્રતીબીબ તેની સાથે
 એક થતાં નથી તે પ્રમાણે જે જે જીવોનો મોક્ષ થાય છે તે
 પરમેશ્વરને પ્રાપ્ત થાય છે પરંતુ એકની સાથે સંબંધનો સાથે મોક્ષ
 થતો નથી. તેમ પરમેશ્વરને તેથી બંધનાદીક થતો નથી. જીવ તથા
 ઇશ્વર એકજ ધર્મવાળા શરીરમાં રહે છે પરંતુ જીવનો ધર્મ શોક
 હોવાથી દેહના કર્મના ફળોને ભોગવે છે અને પોતાને જાણુનો નથી
 તેથી તે બંધાયેલો છે તથા ઇશ્વર જીવ કરતાં વધારે પ્રબળ હોવાથી
 આનંદમાં રહી કર્મફળ ભોગવતા નથી અને સર્વજ્ઞ હોવાથી પોતાને
 જાણે છે તેથી તે નીત્ય મુક્ત છે.

જીવને બંધમાંથી શ્રીકૃષ્ણની પ્રેમ લક્ષણા ભક્તિથી છુટા થવાય છે તેમાં જ્ઞાનને વીવેક જાણવો, તે વેદ, સ્વધર્મ, પોતાનો જાતી અનુભવ, ગુરુનો ઉપદેશ તથા તર્ક આ સાધનો વડે થાય છે. આ જગતના આદીમાં તથા અંતમાં જે છે તેજ મધ્યમાં પણ છે અને તે વસ્તુ જગતને પ્રકાશ આપનાર તથા કારણરૂપ બ્રહ્મ છે જગત તેનું રૂપ છે તેનાથી જીવ નથી આવો નીશ્ચય પૂર્વક વીવેક થવો તે જ્ઞાન કહેવાય છે તે તથા વૈરાગ્ય એટલે હું અને મારું નીકળી જવું જોઈએ. એ સાધનોની ખાસ જરૂર રહે છે માટે તે પણ થવું જોઈએ કે દુઃખરૂપી સંસારમાંથી છુટાય.

સંસારરૂપી સમુદ્ર (વક્ષ) અનાદી કાળથી પીતા પુત્ર વન ચાલ્યું આવે છે પરંતુ તે કેટલો વખત સુધી રહેશે તેનો નીશ્ચય નહીં હોવાથી તેને અસ્વથ કહે છે તે મન થકી રચાયલું ગણવામાં આવે છે તેના અંદર પ્રાણીમાત્ર જ્ઞાનને લીધે ત્રીગુણાત્મક કર્મ કરી બધાં લાંબા કાળથી વારંવાર જન્મ-મર્ત્યુ વખતનો તથા પ્રલય સમય વીગેરેના અનેક દુઃખો ભોગવે છે તેમાંથી છુટવાને મન મુખ્ય સાધન કહેવાય છે એટલે (મનુષ્ય મનુષ્યાણામ કારણં બંધ મોક્ષયો) મનુષ્યને મનથી બંધ અને મોક્ષ થાય છે તેથી ઉપર બતાવ્યા સિવાય બધા મોટા મહાત્માઓએ અનેક હકીકતો દર્શાવી છે પરંતુ તે સર્વેના છેવટ શારૂપ ભગવતગીતાના અધ્યાય ૧૮ માં શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને અરજીને આજ્ઞા કરી છે કે—

મન્મના ભવ મદ્ગત્તો મદ્યાજી માં નમસ્કુરુ ।

મામેવૈષ્યાસિ સત્યં તે પ્રતિજાને પ્રિયોઢાલિમે ॥

(અર્થ) તું મારામાં મન રાખ મારોજ ભક્ત થા. મારું જ યજન કર તથા મને નમસ્કાર કર. આ પ્રમાણે વર્તવાથી મારા

(૫૨)

પ્રસાદ વડે જ્ઞાન મેળવીને મનેજ પામીશ તેમાં તારે સંદેહ કરવો નહીં તું મને પ્રિય છે માટે હું તારી આંગળ આ રહસ્ય માટે ખરેખર પ્રતિજ્ઞા કરું છું.

सर्वं धर्मान्परित्यज्य मामेकं शरणं ब्रज ।

अहंत्वा सर्वपापेभ्यो मोक्षयिष्यामि मा शुचः ॥ ૬૬

અર્થ-પરમેશ્વરની ભક્તિથાળ સર્વ વસ્તુનો લાભ થશે આવા દૃઢ વિશ્વાસ વડે વિધિનું દાસત્વ છોડી એક મારેજ શરણે આવ તું શોક કર માં. હું એક મારેજ આશ્રય કરનારા તુંને સર્વ પાપમાંથી મુક્ત કરીશ. (૬૬)

ઉપર મુજબની ભગવાન શ્રીકૃષ્ણની આજ્ઞા વીગેરે અનુસાર શુભારે વર્ષ ૨૦ ઉપર શ્રીનાથદ્વારમાં ફાગણ સુદી ૧૫ ના દીવસે શ્રીનાથજીખાવા શાનીધ્ય સદ્ગુરુ શ્રીગોસ્વામી ૧૦૮ ટીકાયત મહારાજ શ્રીગીરધરલાલજી મહારાજે મને બ્રહ્મસ્મરણ કરાવતી વખતે તારકમંત્ર અષ્ટાક્ષર (શ્રીકૃષ્ણ શરણં મમઃ) નો કરેલો તે ઉપદેશ હંમેશ જપવા યોગ્ય મોક્ષદાઇ છે એટલુંજ નહીં પણ તેમાં વેદનામાહાવાક્ય તત્ત્વમયી-અહંબ્રહ્માસ્મી વીગેરેનો સમાવેશ થતો હોવાથી સર્વ પ્રાર્થુનિ એકર છે.

Printed by
R. B. Trivedi

at
his

SARASWATI

PRINTING

PRSS.

UMRETH.
